študentski list

tribuna

Ljubljana, 27. aprila 1966
Letnik XVI. Številka 23

Evropa umira. Do smrti izmučeni evropski človek divja z električno brzino v razvoj, divja in samo eno željo ima še: umreti. Državni aparati pritiskajo tega človeka k tlom, suženjstvo nevidnih spon duši tega človeka, prikovan je na zbesneli motor razvoja in se ne more rešiti. Demonska sila kapitalizma žene ta stroj proti koncu in rešitev je samo ena: da se razpoči ta stroj in da se ta človek osvobodi. A osvobojenja ni.

Politični absolutizem pritiska na izmučeno Evropo. Še zadnjič hoče vkovati polmrtvega, trudnega človeka, ki nima niti krvi več, da bi krvavel. Potem ko je izsesal moč iz ljudi, jih hoče vladati, usužnjiti. To je vzrok, da Evropa umira. To je kategorični imperativ njene smrti. Evropa mora umreti, to je njena odrešitev.

V vojni izkrvavele generacije, doma v kali zamorjene generacije, onemoglost in utrujenost, kruti absolutizem, ki ga ni sram kraljevati nad to izmučeno množico, vse to prinaša rešitev. Človek spoznava. Naj kraljujejo Neroni, človek spoznava, da so Neroni. Naj kraljuje sila nad onemoglostjo, človek spoznava. Zdaj šele ve, kaj potrebuje.

— Edina luč, ki zasije na razvaline človeštva in človečanstva, je človek. Človek kot posebljeni etos. Odtod ekspresionizem. A razvoj gre dalje: življenje ne zahteva le hipne odrešitve, odrešitve ene generacije, marveč rešitve človeštva. Človek ne pomeni cilja odrešitve, ampak postane temelj odrešitvi, pogoj novemu dobremu razvoju.

— Ta razredni boj daje proletarcu življenjsko silo in življenjski program. Ali brez dovoda duševne kulture ostane ta razredni boj kakor neprižgana luč, ki ne more razsvetljevati kaosa vsakdanjih borb.

Ta luč je umetnost in znanost. Ako se stekajo ravno iz vrst delavskega ljudstva življenjske sile v človeško družbo, zakaj bi delavci — vseeno ako kmetski, tovarniški ali intelektualci — ne mogli ustvarjati svoje lastne duševne kulture, kulture, ki bi temeljila v trdem delu in življenjski borbi ter bi oznanjala svetu nov vrelec elementarnega svežega življenja?

— Še nikoli ni imel proletariat tako velike naloge kakor danes. Kajti njegova naloga ni samo zrušitev kapitalističnega reda... Zato je proletarska kultura nujnost, brez katere proletariat svoje naloge ne more rešiti.

Človek je v razmerju do okolice: ljudi, pokrajine, živali, gospodarstva; v razmerju jaz — ti. Jaz (kot človekova gibalna sila) — ti (kot upor okolice), ako hočemo k novemu svetovnemu nazoru, moramo k skupnosti teh življenjskih oblik.

In to je naš novi kulturni cilj: urediti razmerje bodočih življenjskih oblik, ustvariti novo harmonijo med človekom in okolico, **novo religijo, religijo skupnosti kot enote.**

IZROČILO

Na obletnico ustanovitve osvobodilne fronte slovenskega naroda, na dan, ki je posvečen našemu revolucionarnemu izročilu; in ob prazniku dela, dnevu revolucionirajočih naporov našega časa — objavljamo nekaj misli, ki jih je pred štiridesetimi leti napisal študent filozofske fakultete

SREČKO KOSOVEL

Vprašanja, ki odmevajo v njegovih besedah, stopajo v prostor našega lastnega bivanja in zadirajo v našo zgodovinsko odprtost; tako nam ta govorica izroča svojsko osvetljavo našega obzorja.

Mi pa smo dognali sledeče: tlačiti, zatirati, ubijati, nasilno stvarjati so protičlovečanska načela. Ako so zapisana v etiki nacionalizma, nas ne moti; mi smo za etiko človečanstva.

— Danes pa je doba zahajajočega nacionalizma. Še se napenja in vzpenja, da bi oživel, da bi še enkrat zavzel svet, a zaman: zavest pravice je premočna, preočitna. Nacionalizem nima več moralne moči, da bi služil ideji. Zato služi vlastodržcem.

Slovensko gospodarstvo tava pač za slovensko politiko. Dočim se slovenska politika opira vsaj v proglasih na humanizem, a o tem humanizmu v gospodarstvu ni sledu. To pa sledi nujno iz navedenega: humanizem je politikom le fraza, s katero lahko opletajo nekaj časa sem in tja. Gospodarstvo pa je resno in kruto poglavje, ki sentimentalnega humanizma ne prenaša. Tudi za gospodarstvo je samo ena rešitev: gospodarski humanizem.

Ne bomo se ozirali na one, ki prodajo za skledo leče svoje prepričanje, tudi ne na one, ki ga sploh nimajo. Le za resnost in poštenost sobojevnikov nam gre. Tudi ne moremo nikomur izmed njih obljubljati raznih ugodnosti, ki jih sami nimamo. Tudi ne pravimo: mi smo, ki vas vodimo v obljubljeno deželo Pravice. Ne mi, ampak vsi, ki se bodo borili za poštenost, odkritosrčnost in načelnost v življenju, pripomorejo k razvoju.

Zmaga resnice v kulturnem, humanizma, v gospodarskem, pravičnosti v socialnem življenju pa bo največji triumf sodobnega človeštva.

Vzgoja omejuje, ubija, uniformira, mehanizira. Zato jo omejenci ljubijo. Edina vzgoja, ki obstaja, je samovzgoja.

A univerza ni vzgojen konvikt, ampak znanstven zavod. Zaveži ptiču peruti in ne more leteti...

— Prihajamo. Z delom prihajamo, kajti delo je neporušljiva vrednota. V delu je sila, a v sili vstajenje. In te zadušne razmere nas ne plašijo.

— Prihajamo; v znamenju umetnosti prihajamo. ...Prihajamo kakor smo: zdravi in bolni, veseli in trpki, vsi kakor nas je rodilo življenje. Kajti človečanstvo umetnosti obstoji v tem, da se človeku približamo. Ne onkraj dobrega in zlega, pravičnega in krivičnega, ne z nadčloveško lažjo; kakor ljudje prihajamo sredi dobrega in zlega, pravičnega in krivičnega.

— Ta poziv velja v prvi vrsti onim slovenskim »duševnim« delavcem, ki opravičujejo svojo molčečnost napram krivicam z izgovorom, da so krivice bile, da so in da bodo. Enkrat in za vedno hočemo obračunati z onimi, ki v svojem malenkostnem malomeščanskem samozadovoljstvu oslepijo za krivico in krivice; enkrat za vedno obračunamo z onimi, tolažečimi gladno, zmrzujoče človeštvo s tolažbami onega sveta, ki rosi v človeka krščansko ponižnost in usmiljenje. Mi smo prepričani, da bo le v času Pravice nastopila med ljudmi ljubezen, kot pogoj, cilj in vsebina življenja posameznika in človeštva, ljubezen kot faktor, ustvarjajoč iz človeštva enoto, ki je pogoj večnemu miru.

(Odlomki so iz člankov, objavljenih v Mladini v letih 1925—1926 in 1926—1927)

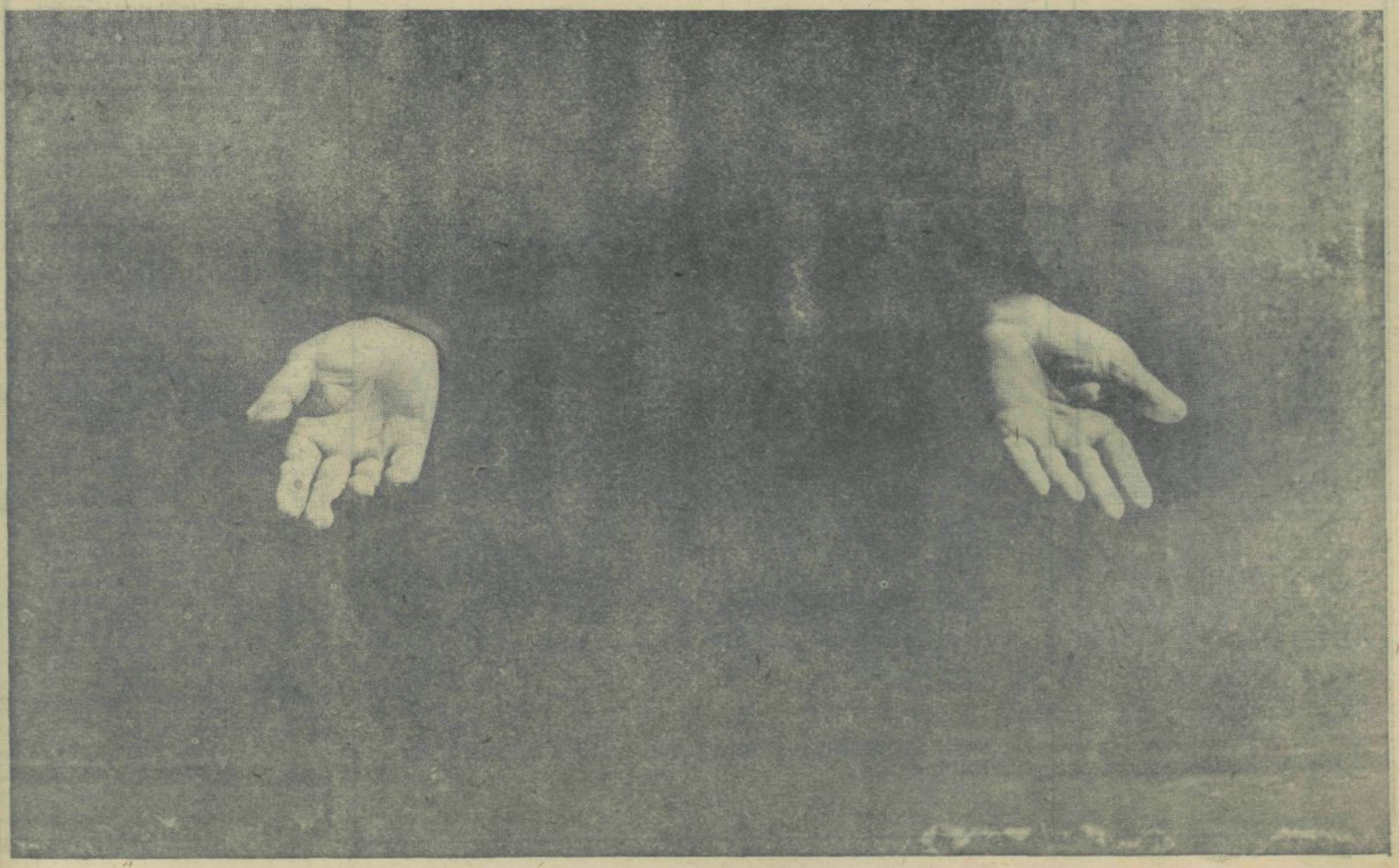

OSTI TEDNA

»OSREČEVANJE NA SILO«

»Niti želje niti zahteve niti možnosti ni za to, da bi družbo postavljali pri reševanju nadvse pomembnih vprašanj pred dejstvo. Bridke izkušnje nas uče, da to ni dobro, ker pomeni ljudi na silo osrečevati.« (Janez Vipotnik — Še enkrat o reformi šol druge stopnje — Delo, 17. 4. 1966).

Predvsem bi lahko piscu verjeli glede bridkih izkušenj osrečevanja ljudi na silo. Vprašljivo pa je, če so nekatere te izkušnje kaj NAučile ali pa se bodo v nedogled samo učili.

Učna snov: osemletno obvezno šolanje; 60 odst. proizvajalcev ima 4 in manj let šolanja (Janez Vipotnik, III. plenum CK ZKJ); samo v Beogradu 70.000 nepismenih; nasploh nepismenost narašča;

odnos do univerze; reforma visokošolskega študija; komentar ni potreben; vsi so »osrečeni«!

predlog zakona o financiranju šolstva — boriti se je bilo potrebno (ne samo s predlagano »osrečujočo «vsebino), temveč za to, da je zaradi »časovne stiske« (znan izgovor za stimuliranje demokratičnih razprav) predlog zakona sploh ostal v javni razpravi (predlagatelj Zvezni sekretariat za izobraževanje in kulturo);

predlog novega zveznega dokumenta o CELOTNEM SISTEMU IZOBRAŽEVANJA (zaupano Zveznemu sekretariatu za izobraževanje in kulturo); 20 komisij in podkomisij; 300 političnih in družbenih delavcev, med njimi — CELO 70 prosvetnih delavcev je pripravljalo predlog zveznega dokumenta o CELOTNEM SISTEMU IZOBRAŽEVANJA (podatek Janez Vipotnik — Delo, 17. aprila); komentar je tudi tu nepotreben!

Posamezni forumi, posamezni politični in družbeni delavci »pritiskajo« in »sondirajo« teren z vsebinskimi elementi iz predloga zveznih tez (poskusi na kongresu SZDL, sestanek republiških sekretarjev v Beogradu, študentska konferenca v Beogradu, izjave, da bo zakon sprejet že februarja 1966 itd.);

Šele po izjavi filozofske fakultete in zveze pedagoških društev Slovenije, odklonilnih diskusijah na kongresu SZDL, v skupščinskih odborih itn., smo priča celi plejadi člankov in razprav v dnevnem tisku o reformi šolstva 2. stopnje. Te branijo postopke zveznega sekretariata, obljubljajo široko javno debato in — kar je najpomembneje — z levo roko obračunavajo s strokovnimi pripombami (Borba, 18. 4. — Pešič, Delo, 17. 4. — Dragutin Frankovič).

Možnosti sta dve: Ali se motijo znanstveni in strokovni delavci filozofske fakultete in zveze pedagoških društev in ostalih strokovnih društev (kar bi bilo fatalno za tak znanstveni korpus) ali pa kulturnaizobrazevalna eksekutiva zveznega sekretariata nima ne strokovnih ne organizacijskopolitičnih sposobnosti za organizacijo poverjenih nalog (kar bi bilo tudi fatalno).

Ali je še tretja varianta? Kot izgovor se bo najbrže že našla.

Vse navedeno in drugo pa kaže, da zavestno ali (verjemimo) nezavestno vendar obstajajo tako ŽELJE kot ZAHTEVE, IN ŽAL TUDI MOŽNOSTI, da bi DRUŽBO POSTAVILI PRED DEJSTVO.

Vsako sprenevedanje ob tem bi bilo FOUCHEJEVSKO; mojster sprenevedanja odgovarja na obtožbe:

»Ni v naši naravi, da bi se pretvarjali.«

Krištof Janežič

»NAGRADA« SKLADU BORISA KIDRIČA

Sklad B. Kidriča je prosil za posojilo v znesku 2 milijona N dinarjev. Za posojilo je prosil zato, ker je prejel iz republiškega proračuna v letu 1965 le 10,51 milijonov N dinarjev ali 82 odst. od odobrenih; poleg tega pa je za 2,4 milijone N dinarjev že zadolžen.

Dva skupščinska odbora sta odbila najetje tega posojila. Utemeljitev: na račun lanskoletnega izpada bo sklad letos še prejel sredstva do višine 91 odst. (kot so bili realizirani dohodki republiškega proračuna). Dalje. Lanskoletna zadolžitev je bila baje že ob najemu šteta kot del sredstev, ki bi naj bila dodeljena za leto 1966 (ne glede na to, da so morali z njimi pokrivati izpad sicer odobrenih sredstev). Tako približno so bile stvari obrazložene. S tako solucijo se je takrat strinjal tudi predstavnik izvršnega sveta, kar seveda radi verjamemo, saj do danes še nismo slišali, da bi republiška administracija zaradi imenovanega nerealiziranega pritoka sredstev »vlekla« 60 odst. ali 80 odst. plače. Notranje rezerve se najdejo povsod; ni razloga, da jih ne bi našel tudi izvršni svet.

Težaven položaj sklada je opisoval tov. Silvo Hrast, predsednik sklada, ki je v govoru ob priliki podelitve letošnjih Kidričevih nagrad navajal podatke o zmanjševanju sredstev v te namene. Leta 1964 je sklad financiral še za 1,4 milijarde znanstvenoraziskovalnih del; prvi meseci izvajanja reforme pa so sklad prizadejali z znižanjem sredstev za 28 odst. itd .

Edinstvena pa je »vsebinska« obrazložitev skupščinskega odbora: ...»da njegovo odklonilno stališče do predloga sklepa o soglasju za najetje posojila ni v nobenem primeru mogoče smatrati kot odraz odnosa odbora do raziskovalnega dela, ampak kot posledico prej navedenih ugotovitev odbora«. (Delo, 10. 4. 66)

Niti v sanjah nam ne pade na pamet, da tem zagotovilom ne bi verjeli. Odnos odbora, kot tudi vseh nas do znanosti, kulture itd. je zavidanja vreden; le denarja ni.

Mislimo, da je za te težke čase tudi dovolj, če imamo lep odnos do teh »zadev«. Le tako bomo lahko sfinancirali izgube, ki izvirajo iz vrste investicijskih in drugih polomijad, za katere smo, kot vemo, krivi mi vsi. In prav nam je.

A. F.

DVOJNA POTEZA

»Mladina« je končala akcijo za uvedbo avtostoparskih legitimacij. Vse je pripravljeno, avtostop bo zdaj varnejši in vozniki bodo nagrajeni. Do tod je vse lepo in prav.

Vendar, če boš hotel dobiti avtostoparsko legitimacijo, se boš moral predhodno naročiti še na list »Mladino«. Dobra poteza. Zelo iznajdljiva in naročnikov bo kot listja spomladi na drevju (če sklepamo po sedanji zasedenosti avtostoparskih postojank). Toda poglejmo: štoparji so v glavnem samo študentje. Ti so obvezno naročeni že na Tribuno, vsak od njih pa ima gotovo naročeno še kakšno strokovno revijo, ki jo potrebuje pri študiju. In zdaj se naj naroči še na Mladino, ki pa mu s svojim sedanjim konceptom ne more nuditi ničesar. In tako se bo število naročnikov povečalo samo pod silo razmer, medtem ko bo list v večini primerov romal v koš. To pa je »blefiranje« pred samim seboj, saj naklada časnika še ni realno merilo tudi za to, koliko ljudi dejansko bere ta časnik. Pojavljajo se tudi težave s plačevanjem naročnine, ki ob naročenih treh časopisih naraste v že kar — vsaj za študenta — lepo vsoto.

vrto

ULTRAPARADOKS

Skrb za slovensko zdravstvo se je zelo razmahnila. O strokovnosti te stroke razpravlja in daje navodila že celo Arko Marko. Zadnje fenomenalno odkritje — komar — ga še presega.

Sem slušatelj osmega semestra medicine, pa bi tega, kar je napisal Arko, ne napisal, ker se ne čutim dovolj strokovno usposobljenega za tako pisanje. Kar pa je pisal komar, bi spet ne pisal, ker, če bi že bil komar, bi pikal in ne pljuval. Naj mi bo v dopolnilo komarja dovoljeno citirati J. Lokarja, ki piše v Medicinskih Razgledih prof. dr. Hribarju za življenjski jubilej: »Praznik vodilnega slovenskega patologa zato ni praznik le za patomorfološko stroko, temveč za vse, ki žele napredek v medicini. Petintrideset let je prebil profesor Hribar za obdukcijsko mizo in za mikroskopom. Deset in deset tisoč preparatov je pregledal. Njegove ugotovitve so odločale o tem, kakšno bo nadaljnje zdravljenje. Bolniki ga niso videli in o njegovem delu niso vedeli ničesar. Nikdar ni žel slave kot drugi uspešni zdravniki, čeprav jim je mnogokrat ravno on pomagal, da so dobili ta sloves. Priznanja za njegovo delo ni bilo. Njegova največja želja, nov, sodoben inštitut za patološko morfologijo, je še vedno le želja.

V istem letu praznuje prof. Hribar tudi petindvajsetletnico pedagoškega dela. Četrt stoletja uči in vzgaja. Njegov Uvod v splošno in morfološko patologijo, prva slovenska knjiga o patologiji, je najbolj bran slovenski medicinski učbenik. Druga, Specialna patologija, zaradi finančnih težav ni izšla. Rokopis je obležal v predalu in želje so se morale pokoriti možnostim. Njegova klena in izčrpna predavanja, obogatena z izvirno duhovitostjo, bodo ostala v spominu vseh, ki so jih poslušali. Generacije slovenskih zdravnikov in medicincev cenijo v profesorju Hribarju strokovnjaka, pedagoga in — človeka.«

Podoben članek je za profesorjev praznik je prineslo tudi »Delo«. Da ti članki niso bili le hvaljeni za jubilej, je potrdilo tudi odlikovanje: Red dela z zlatim vencem.

Seveda je to komar spregledal, ko je stikal za »glistami v trebušni votlini«. Ko že komar tako poudarja doktorat znanosti, mi je neumevno, kako da ne omeni specialističnih izpitov iz patologije. Ugotoviti bi moral najmanj to, da ga njegov »redni delavec na Inštitutu za patologijo« nima, medtem ko ga ostali trije imajo. Ne bi omenil posebej, da traja specializacija štiri leta, medtem ko je doktorat znanosti včasih mogoče pridobiti v krajšem času. Dodal bi še, da je akademska stopnja vnaprejšnje habilitacije enakovredna tako imenovani »redni« habilitaciji in da je prvi povojni doktor znanosti, ki je pridobil ta naslov na medicinski fakulteti v Ljubljani, doktor Rajšp iz Celja.

Tako zelo tendiciozno pisanje, kot je tvoje, tovariš komar, je znak »slabe morale« in študentje medicine se vsaj proti temu pritožujemo.

Še P. S. za uredništvo: več resnosti in odgovornosti pri urejanju in objavljanju. Mnenja sem, da taki članki siromašijo resnost študentskega časopisa.

S. S.

OB RAZPISU O PRODAJI NOVEGA »TRGA REVOLUCIJE«

Ko smo v četrtek listali po našem dobrem, ljubeznivem »Delu«, se je naš pogled za trenutek ustavil tudi na ogromnem oglasu, ki ponuja v nakup stolpnici, novo trgovsko središče našega mesta. Hvaležno smo vzdihnili: ne zato sicer, ker sta ti stolpnici tako imenitni, da imata poleg čudovitih zvez z vso Jugoslavijo celo možnost helioporta, pač pa enostavno zato, ker se je končno le nekdo spomnil, da nekaj tisoč ton betona ne moremo pustiti kar tako razpasti in se je odločil, ter ponudil tržišču Trg revolucije po komadih.

In vendar nas ob tem oglasu čudno stisne v grlu. Se in še se nam postavlja vprašanje zakaj se tako radi spuščamo v nefunkcionalne gospodarske avanture s katerimi si želimo postaviti spomenik, pri tem pa se ne oziramo ne na realne možnosti, ne na resnične potrebe. Resnično potem niti ne bi bilo slabo, če bi z javnim oglasom ponudili v nakup nekaj gospodarskih genijev, ki si močno želijo pustolovščin, ter jih v končni posledici in v najboljšem primeru prodali čim dalje od naše preljube ožje domovine. Utegne se nam namreč zgoditi, da bomo morali v nasprotnem primeru začeti z javno razprodajo večjih in ne samo nedograjenih površin — vse to pa nam skoraj gotovo ne bi posebno laskalo in si tako novih pustolovščin na področju investicij ne želimo več.

P. V.

TRIBUNO UREJAJO:

FRANCE ANŽEL (TEHNIČNI UREDNIK), NADEŽDA ČAČINOVIČ, SPOMENKA HRIBAR, RASTKO MOČNIK (ODGOVORNI UREDNIK), VILIBALD NOVAK (SEKRETAR), MILAN PINTAR, FRANCI PIVEC, DIMITRIJ RUPEL, VLADIMIR VIDMAR.

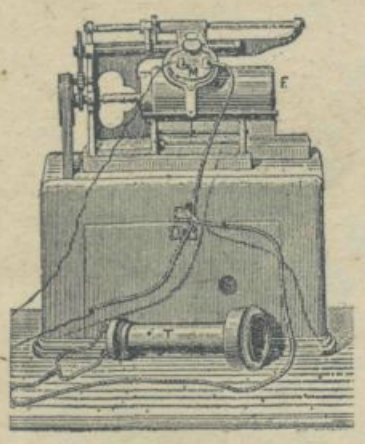

TRIBUNA — IZDAJA UO ZSJ — UREDNIŠTVO IN UPRAVA TRG REVOLUCIJE 1/II — TELEFON 21-280 — TEKOČI RAČUN 503-608-72 — LETNA NAROČNINA DESET DINARJEV (TISOČ STARIH DINARJEV) — POSAMEZEN IZVOD 40 PAR (40 STARIH DINARJEV) — ROKOPISOV IN FOTOGRAFIJ NE VRAČAMO — TISKA ČP DELO, LJUBLJANA, TOMŠIČEVA 1, TELEFON 23-522 — POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI.

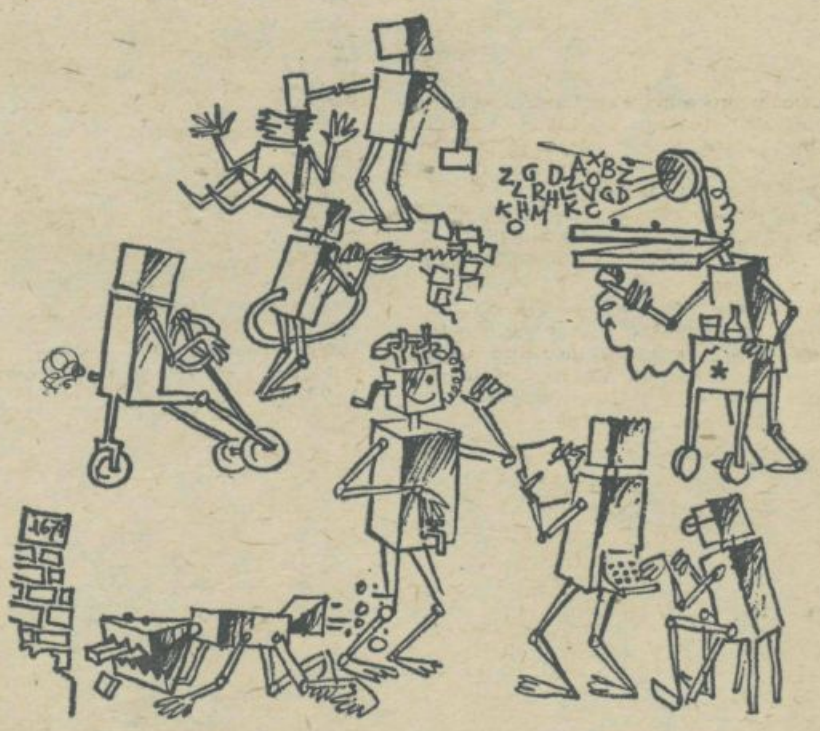

VIZIJA SLOVENSKE DRUŽBE, VZGOJENE V REFORMIRANI SREDNJI ŠOLI

NE TOŽIMO, PAČ PA TOŽIMO

V razmerah, ko slovenska družba in njeni najvišji reprezentanti — skupščina, v njenem imenu pa Izvršni svet — postavljajo pred univerzo vse obsežnejše zahteve, se srečujemo s paradoksom, da morajo fakultete svojo temeljno dejavnost omejevati, ker od Skupščine SRS — (Izvršnega sveta, Sklada za šolstvo) ne dobijo sredstev za kritje vseh nastalih stroškov. Že nekaj let sem je v tem pogledu posebej prizadeta Filozofska fakulteta, in prav nič presenetljivo ni, če so se ravno tam odločili za to, da dokončno razjasnijo relacijo do finanserja — Sklada za šolstvo. Sodišče naj ugotovi obveznost pogodbe, ki sta jo Sklad in fakulteta podpisala, ki pa je Sklad v lanskem letu ni izpolnil.

Kakšna je finančna situacija Filozofske fakultete v letošnjem letu — to je bil predmet našega razgovora s predsednikom fakultetnega sveta prof. dr. BOGOM GRAFENAUERJEM.

TRIBUNA

Upravni odbor filozofske fakultete in gospodarska komisija sta na temelju vsote, ki jo bo po merilih sklada za šolstvo dobila fakulteta za financiranje svoje osnovne dejavnosti v letu 1966, izdelala predhodni izračun in ugotovila, »da je nemogoče izdelati tak finančni načrt, s katerim ne bi bila bistveno prizadeta vsa področja osnovne dejavnosti fakultete, če hočemo vsaj deloma revalorizirati osebne dohodke . . .« (navedeno po Prikazu finančnega stanja fakultete za februar 1966).

Če zdaj samo načelno preudarimo to ugotovitev, moramo dognati, da nam govori o nekem novem, spremenjenem družbenem položaju fakultete; kljub splošni štednji ob gospodarski reformi se namreč zdi, da se je finančni položaj fakultete nesorazmerno poslabšal. Zanima nas, ali je ta sprememba družbenega položaja posledica procesov, ki potekajo znotraj fakultete same — ali pa jo je povzročila ne glede na notranji razvoj fakultete zunanja ocena in odločitev, ki je tedaj znamenje širših družbenih procesov. Morda pa je bil odločilen kak tretji dejavnik?

DR. GRAFENAUER

Najprej se velja opravičiti, da ste morali vse doslej čakati na odgovor na vaša vprašanja, s katerimi ste se obrnili name (v zvezi s poročilom o finančnem položaju filozofske fakultete na seji fakultetnega sveta dne 17. III.) že pred dobrimi tremi tedni. Toda ko sem šel pri pripravljanju odgovorov po običaju historikov »ad fontes«, se je moj izračun po »merilih« povračila za osnovno fakultetno dejavnost toliko razlikoval od neuradnih sporočil o rezultatu istega izračuna na skladu za šolstvo SRS, da je bilo najprej treba primerjati te račune z računi na skladu in spoznati izvor velikih razlik. Pročiščeno besedilo novih »meril« in izračun po njih za našo fakulteto pa smo dobili — na pismeno zahtevo z dne 28. 3. — šele pred dvema dnevoma, 12. 4. Naj takoj na začetku ugotovim, da se je potrdil sum v zanesljivost in vestnost izračuna, ki ga je »preverila upravna služba sklada« (kdo ga je *izračunal*, ta formulacija sklepov upravnega odbora sklada v zapisniku njegove XXII. seje ne pove): očitno prenizka vsota, napovedana fakulteti kot povračilo za njeno delo, je vsaj delno tudi rezultat pomot — in morda celo samovolje — pri računskem delu. Seveda pa je celotno vprašanje veliko širše.

Po sporočilu sklada za šolstvo SRS z dne 11. 4. o tem izračunu je položaj fakultete še bistveno slabši, kakor se je zdelo po poročilu upravnega odbora, ki ga navajate. Sklad se namreč »zavezuje zagotoviti povpračilo (za opravljanje osnovne dejavnosti) le 92 odstotkov« zneskov, ki »so bili izračunani po merilih in s katerimi so bili že seznanjeni« zastopniki višjih in visokih šol, akademij in fakultet »na sestankih 14. in 15. januarja t. l.« ter ki so bili »kasneje še skupno preverjeni z upravno službo sklada« (zapisnik XXII. seje upravnega odbora sklada). To se pravi, da sklad ne zagotavlja filozofski fakulteti zneska 4,844.580 ND, s katerim je računalo poročilo fakultetnega upravnega odbora, marveč 387.566 ND manj, se pravi le 4,457.014 ND. Ta znesek je pa celo *nominalno* za okrog *5 odstotkov manjši* od vsote, s katero je fakulteta razpolagala lani (z lani realizirano vsoto in dolgom, ki ga sklad za lansko leto vrača fakulteti, kar znaša skupaj — brez spornega dela tega dolga — 471,208.000 st. din). Fakulteta torej razpolaga letos — spričo spremenjenih cen in vrednosti denarja — le z okr. 65 odstotki *realne* vrednosti vsote za lansko leto. Če dodam, da je bil na seji upravnega odbora sklada 31. 1. 1966 — brez ugovora — *označen že lanski način financiranja visokošolskih zavodov* z besedami, da je sklad *»zmogel kriti le osebne stroške zavodov«*, je najbrže finančni položaj fakultete že precej jasen (letos zagotovljena vsota je namreč le za okr. 79 odstotkov višja od realizacije proračuna do 31. 12. 1965 brez upoštevanja dolga, ki ga je imel sklad fakulteti še povrniti, realno je bila pa seveda tudi ta realizacija višja, ker so se učinki gospodarske reforme na vrednost »povračila« začeli šele s 1. avgustom).

Tega položaja nam ne pojasnjuje sam finančni položaj sklada. Če namreč primerjamo realizirano lansko vsoto sklada (z odračunanimi investicijami in stroški sklada) za »osnovno dejavnost« (po sklepnem računu 70,354.530 ND) z letošnjimi planiranimi stroški za isti namen (85, milijonov 805.240 ND) vidimo, da so sredstva nominalno zrasla za 21,9 odstotka (ni mi znano, kako je sklad za to razliko dobil označbo porasta za 8 odstotkov); tudi če upoštevamo možnost realizacije le z 92 odstotki, ki jo je sklad vzel za podlago zagotovljenih zneskov povračila, znaša porast še vedno dobrih 12 odstotkov. Očitno torej pri izjemno težkem finančnem položaju naše fakultete ne gre le nasploh za izraz splošnega težkega položaja visokošolskih zavodov, spričo dejstva, da teh 12 odstotkov seveda nikjer ne more nadomestiti v celoti vsaj cca 30 odstotkov nižje realne vrednosti dosedanje nominalne vrednosti povračila; nadomestilo je samo delno in položaj visokošolskih zavodov je v celoti v primerjavi s predlanskim in celo lanskim letom gotovo poslabšan.

Takšen položaj visokošolskih zavodov nasploh je razviden iz samega načina določanja zneskov »povračila za njihovo osnovno dejavnost.« Upravni odbor sklada je sam izdelal (ob vplivnem sodelovanju prof. Ocepka na FNT) spričo spremenjenih gospodarskih razmer nova merila za vrednost kakovosti in obsega dela, ki ga opravljajo visokošolski zavodi za družbo, nadalje merila za administrativne in režijske stroške ter za funkcionalne stroške pedagoškega dela; stroški za znanstveno delo v merilih niso upoštevani. Izračun vrednosti dela po tako določenih merilih pa je bil previsok in upravni odbor sklada je na svoji XX. seji 18. 1. t. l. sprejel sklep, da more zagotoviti le 75 odstotkov te vsote ter da je »treba za enak odstotek (64,981.320: 87,122.010 = 25 odstotkov) znižati vsakemu visokošolskemu zavodu po merilih pripadajoča sredstva.« Na svoji XXII. seji 23. 3. je sklenil glede na problematičnost realizacije finančnega načrta v celoti znižati tako izračunane zneske na 92 odstotkov; tako znaša celotno znižanje 31 odstotkov po merilih izračunanega zneska. Vsem visokošolskim zavodom je bilo torej že vnaprej na ta način sporočeno, da zanje letos *ne velja ena izmed temeljnih določb ustave SFRJ*, namreč da so »delo in uspehi dela edina osnova in merilo za materialni in družbeni položaj človeka«, kajti dobili bodo le 69 odstotkov zneska, s katerim je družba ocenila vrednost njihovega dela za družbo . . . Ta stvarna ugotovitev sama na sebi najdoločneje odgovorja na vaše vprašanje o »širših družbenih procesih«, kajti takšne odtujitve resničnosti od enega temeljnih v ustavi pozitivno formuliranih načel socialistične družbe si več lahko spraviti med normalne posledice gospodarske reforme.

Tudi v tem okviru izjemno nezadovoljivi položaj filozofske fakultete pa je nastal še po različnih drugih svojevrstnih elementih:

Površnosti pri samem izračunavanju (računar je spregledal 2670 ur vaj učiteljev in asistentov z omejenim delovnim časom; kot merilo za osebne dohodke tehničnega osebja in knjižničarjev je izračunal iz razmerja 1:11 4,6 namesto 9,09 odstotka) so povzročile že v prvotnem izračunu za 240.346 ND prenizek rezultat; ker je bila ta vsota že januarja znižana na 74,2 odstotka namesto na 75 odstotka, kakor je izrecno sklenil upravni odbor sklada (na seji 18.1.; prav tedaj je bila fakulteta *že* sporočena znižana vsota!), je seveda tudi končni znesek povračila za 31,8 in ne le za 31 odstotkov nižji od prvotnega izračuna. Na odprto vprašanje, ali je to za 0,8 odstotka večje znižanje (t. j. za 54.152 ND) izraz birokratske samovolje mimo upravnega odbora ali pa birokratske miselnosti, češ da je mogoče napačno za 25 odstotkov znižano izračunano vsoto opravičiti tako, da se po računski napaki »popravijo« še odstotki znižanja, naj odgovorijo prizadeti računarji sami. Zapisniki sej upravnega odbora sklada in datumi sklepov in obvestil o višini 75 odstotkov vsote zneska povračila fakulteti vsekakor izključujejo kakršnokoli tretjo možnost! Z vsem tem je fakuleta oškodovana v končnem za 31 odstotkov znižanem znesku povračila za 213.890 ND, ki jih bo seveda zahtevala k že zagotovljeni vsoti. Finančno vprašanje pa tudi s tem še ne bo rešeno, kajti tudi pravilno izračunana vsota znaša le 46,769.426 ND, kar je še vedno *za 41.176 ND (0,856 odstotka) manj od zgoraj navedene vsote za lansko leto.*

S spremembo »meril« se je očitno izvršila tudi pomembna prerazdelitev razpoložljivega denarja, ki pa po priznanju samega upravnega odbora sklada *ne temelji* »na analizi o delovanju sedanjih meril«, kar bi moglo biti edina resnična podlaga za takšno prerazdelitev. Sodim tudi, da vsaj enega izmed elementov — višine mesečnih akontacij zadnjih mesecev v letu in vprašanja, koliko so imele fakultete sredstva za izplačilo variabilnega dela plače in koliko ne — v času sprejetja meril resnično ni bilo tako težko ugotoviti. Če prerazdelitev ni bila rezultat analize, je mogla biti le rezultat subjektivnih ocen, vtisov in teženj, iz katerih se pa jasno kaže tehnokratska miselnost. Seveda vsi razumemo, da so stroški za eksperimentalni pouk večji kakor za pouk z manj eksperimentalnim ali neeksperimentalnim značajem, kar so izražala tudi dosedanja merila za funkcionalne stroške z razdelitvijo zavodov v štiri kategorije s precejšnjim razponom med merili (1: 1,29: 2,13: 2,96). Ne razumemo pa brez predhodne analize sprejetega različnega povišanja teh stopenj (pri prvih dveh kategorijah za cca. 20, pri drugih dveh za cca. 35 odstotkov), kar ni le bistveno povečalo razpona 1:1, 299:2,366:3,31), marveč je z dodatnimi instrumenti proračuna (znižanje povračila fakultetam za 25 odstotkov) pomenilo pri obeh prvih kategorijah že vnaprej celo *nominalno znižanje* funkcionalnih stroškov; to je bilo predlagavcu teh sprememb gotovo znano že vnaprej, ko jih je predložil fakultetam in upravnemu odboru sklada v odobritev. Še težje je razumeti, da se je mogel isti tehnokratizem uveljaviti tudi pri razlikovanju različnih stopenj povečanja pri nekaterih elementih administracije in režije s sklicevanjem na »eksperimentalni pouk«, čeprav ti elementi nimajo s stroški za pouk — izraženimi v funkcionalnem delu meril — nobene zveze, marveč je npr. cena za čiščenje, odvoz smeti, vzdrževanje stavb itd., kar je ocenjeno v režiji, zrasla pač na vseh fakultetah v istem sorazmerju.

Skratka, vse to vnovič dokazuje, da tehnokratizem še zdaleč ni nehal zaničevati — in v tem položaju moram reči kar zatirati — humanističnih bazičnih disciplin, ki jih v okviru univerze predstavlja in goji predvsem filozofska fakulteta. Tu naj le mimogrede opozorim, da naša fakulteta že ves čas, odkar je v veljavi način finansiranja pedagoškega dela po »merilih«, brez uspeha opozarja na eno izmed bistvenih pomanjkljivosti njihovega sistema, ki izhaja iz istega ozadja: Merila sploh ne upoštevajo sestava fakultet po številu različnih bazičnih znanstvenih vej, najsi so med njimi še tako pomembne za naš narodni razvoj in kulturo, celo take, ki so po svoji naravi kot samostojne katedre predstavljene le na naši univerzi (npr. slovenski jezik in književnost, zgodovina Slovencev in pod.) in take, ki potrebujejo skoraj izključno tujo literaturo, podražino sedaj s stopnjo spremenjenega deviznega kurza (npr. tuje filologije, obča zgodovina, umetnostna zgodovina itd.). Popolno nerazumevanje za to vprašanje ustvarja v vrsti humanističnih disciplin vse močnejšo bariero med našo in svetovno znanostjo in upam se trditi, da so bili v 30-ih letih v tem pogledu nekateri seminarji v boljšem položaju in s knjigami bolj na tekočem kakor so spričo trajnega nerazumevanja za potrebe filozofske fakultete v zadnjem poldrugem desetletju danes.

TRIBUNA

Poročilo, ki sem ga že navedel, sklepa, da fakulteti manjka najmanj 35,608.525 starih dinarjev, da bi krila najnujnejše stroške svoje osnovne dejavnosti, pri tem pa bi le deloma revalorizirala osebne dohodke, medtem ko bi se morala v celoti odreči variabilnemu delu osebnega dohodka. Poročilo tudi predlaga, naj bi ukinil vse študijske ekskurzije, naj bi štedili pri kurjavi in morebiti zvečer prej zapirali stavbo itd.

Osnovna dejavnost fakultete bo torej hudo trpela, študijski pogoji se bodo poslabšali. — Toda poleg tega vzbuja pozornost predvsem sklep, da se bo morala fakulteta v celoti odreči variabilnemu delu osebnega dohodka, tudi če bo ugodeno njenim minimalnim zahtevam po zvišanju predvidene vsote. Zdi se, da to dejstvo spet enkrat govori o tistem tragičnem, žal danes že skoraj banalnem razkolu med dejanskim stanjem in razglašenimi načeli.

DR. GRAFENAUER

V tem pogledu je danes položaj spričo vnovič zmanjšanega zagotovljenega zneska povračila še bistveno težji: tudi ko bodo popravljene v prejšnji točki navedene računske napake skladovega upravnega aparata, bo vsota, ki je fakulteti zagotovljena, še vedno za 173,576 ND (17 milj. starih din) manjša od one, s katero je računalo poročilo, ki ga navajate. Če bi fakulteta ostala pri osebnih dohodkih z dne 31. 12. (valoriziranih v primerjavi s 31. 7. le za 10 odstotkov, kar je bilo omogočeno z zmanjšano stopnjo prispevkov na osebne dohodke in kar ne znaša niti tretjine dviga življenjskih stroškov pri osnovnih življenjskih potrebah), bi ostalo za funkcionalne izdatke le okr. 190.000 ND). Valorizacija še za 11,2 odstotka, ki so jo fakultetni organi že sprejeli in ki s stopnjo 23 odstotkov v primerjavi s stanjem 31. 7. še vedno zaostaja za realno valorizacijo dohodkov (naj le ugotovim, da je *sklad za svoje* stroške lani *povečal* realizacijo plana za 5 odstotkov — ko je plan sredstev za osnovno dejavnost po njem finansiranih zavodov realiziral le 90 odstotkov — in da je letos s finančnim planom vnovič *dvignil te stroške za 11 odstotkov!*) pa vrže fakulteto — brez vsakega dinarja za funkcionalne stroške — že v dolg za blizu 124.000 ND. Fakultetni organi bodo morali vsekakor v najkrajšem času sklepati o tem, kako morejo reševati takšen položaj. Toda tudi če se bo delovni kolektiv odločil, da v celoti uporabi za letošnji proračun ves dolg iz lanskega leta, ki ga sklad sedaj vrača fakulteti — s tem bi se kot delovni kolektiv edine fakultete — dokončno odrekel vsakršnemu variabilnemu delu plače za lansko leto — ostane pri funkcionalnih izdatkih še vedno v vsakem primeru okrog 25 milijonov starih dinarjev deficita pri najnižjem mogočem realnem proračunu za delo fakultete. Pri tem je treba poudariti, da ta rešitev seveda tudi ni nikakršna resnična perspektivna rešitev obstoječe problematike, ne glede na njeno socialno vprašljivost glede na razliko med proglašenimi načeli družbene ureditve in njihovim uveljavljanjem, na kar povsem po pravici in točno opozarjate že sami. Sistema meril in tehnokratske miselnosti ter problematičnega načina birokratskega 69 odstotnega uveljavljanja meril namreč takšna izjemna rešitev iz rok v usta ne spreminja niti za piko na i.

TRIBUNA

Kaj namerava fakulteta — poleg vsestranske štednje — še storiti, da bi si zagotovila normalnejše pogoje za svoje delo? In kaj, mislite, da bi se zgodilo, če bi ostalo vse po starem in bi se začela uresničevati sedanja mračna predvidevanja?

DR. GRAFENAUER

Filozofska fakulteta zaradi narave znanstvenih strok, ki so na njej združene, žal nima možnosti, da bi z neposredno povezavo z gospodarstvom učinkovito dopolnjevala svoje dohodke. V tem pogledu ima med vsemi fakultetami gotovo najmanj možnosti. Edina pot, ki ji ostaja odprta, je torej napor, da bi se ta vprašanja obravnavala na bolj odprt način, kar začenjamo prav s temi mojimi odgovori. Ob teh analizah bomo tudi vnovič predložili tov. rektorju, naj bi celotni problem čimprej obravnavala izredna univerzitetna skupščina. Poleg tega pa pripravlja fakulteta poročilo o položaju znanstvenih vej, ki jih združuje, in posebej o svoji vlogi v njihovem razvoju. S tem poročilom se prav tako namerava obrniti na javnost. Prepričani smo namreč, da je prav na tej fakulteti vrsta znanstvenih vej, ki so bistvenega pomena za trdnost in moč slovenske kulture. Pomen prav te strani življenja za razvoj in celo obstoj Slovencev kot majhnega naroda v današnjem svetu je bil dovolj jasno podčrtan že v slavnostnem govoru ob letošnjem Prešernovem prazniku.

OPAŽANJA Z MAGIČNIMI TIPALKAMI

Sprašujoč se, kje je skrivnost vsake prave umetnosti, naletimo na kopico vprašanj, ki se postavljajo sama od sebe in ki se zdijo, da so ali pa da niso v zvezi z realiteto umetnosti. Izhajamo iz dejstva, da ta realiteta obstoja, da je — v kamen, platno ali papir vtisnjena — neprestano prisotna, neprestano delujoča na človeka in po človeku na človeka. To se pravi, da je mogoče neko sleditev smislu, neko logiko nravstvene zavesti, nek imperativ človekove vesti zapisati nedvoumno, stvarno, v merah naše zavesti tudi objektivno.

Morda je prav, če na začetku ugotovimo, da smo posamezniki v svojem času mnogokrat v povsem napačni poziciji v razmerju do preteklih pa tudi do prihodnjih dob. Preradi padamo v objestnost že v odnosu do svojih staršev. V čem je realiteta v razmerju oče — sin? Mar ne v tem, da nam je po očetu omogočena naša bit, naš jaz, naša zavest? Da se iz roda v rod oživlja zavest človekovega individua, vprašanje družine, brata, prijatelja, o č e t a? Kdo nam je pravzaprav o č e? Če podedujemo po očetu to in to naturo, če smo v svojih bioloških formah njegova forma, če smo po svojih predstavnih možnostih njegova in naša lastna meja, če naše čustvo eksistira le zgolj v pogojenosti z očetom — kako si ne bi priznali, da smo tedaj v bistvu prvenstveno le s i n o v i? Ali moremo biti nekaj več kot zvesti? Ali moremo nekaj več kot ljubiti?

Dejstvo umetnosti nas osvešča višjega življenjskega principa.

Vsak spogled z umetnostno realiteto je tudi spogled z nekim višjim redom, po katerem umetnik intuitivno in zavestno ugotavlja posamezna dejstva, jih ustrezno naglasi in oživotvori skozi svoj izrazni medij.

Rekli smo s i n o v i! Ali sploh poznamo svojo bogato dediščino? Kaže, da ne posebno dobro, dasiravno je marsikdo med nami, ki se s strastjo in vzhičenjem zataplja v svet Prešerna, Gallusa, Kogoja, Karle Bulovčeve-Mrakove, Groharja, Balantiča. In če že imena poznamo, če se nas je dotaknila magična luč z del teh »pevcev« — kolika slabost, kakšno čudno oklevanje, da si teh pojavov ne postavimo v ščit pred malodušjem, nihilizmom in nihiliziranjem in pomislekom, da smo majhen narod? Koliko je bilo Grkov spričo milijonskih narodov stare Azije in Afrike? In vendar Grki še danes držijo pokonci našo temeljno življenjsko predstavno možnost. Kako ohrabrujoče je ugotoviti, da je Asiški s svojim ekstremnim življenjskim izkustvom sprožil nek miselni proces, ki je Tomažu Massaciou omogočil zastaviti neka najbolj temeljna pravprašanja o človeku in o B o g u. Ta pravprašanja pa so tudi neki temeljni praodgovori. Pričajo nam o vsej človeški kompleksnosti in vprav boleči nravstveni preobčutljivosti. Pričajo nam o apriornem credu in neki izjemni ljubezni do kreature. Ta ljubezen pa je — tako nam kot je bila Massaciou in sv. Frančišku — ključ do vsakršne realitete.

Ljubezen je tudi ključ do r e s n i c e. Kajti z močjo ljubezni nek obraz sploh spoznamo, se ga ovemo v njegovi plastičnosti, v njegovi resničnosti.

Če bi pri tem hoteli priti na čisto s pojmom m o d e r n e u m e t n o s t i, se bomo nehote srečali z njim (prej ko kje drugje pri nas!) ob Petkovšku. Ob shizoidni ostrini kontur njegove mojstrovine »Doma«. Nehote se bodo pri tem razprle vzporedne bivanjske inačice. In vprav ob teh nam je iskati sorodnih »hamletovsko načetih« natur. Ob njih doživljanju in izpovedovanju pa bomo skušali ujeti utrip modernega človeka.

M o d e r n o umetnost bi v slogovnem smislu lahko imenovali upodabljajočo umetnost zadnjih stotih let. Čas, v katerem se pojavi Vincent van Gogh, ki z ekstremno intenziteto podoživlja Rembrandta, a ima dovolj moči, da pri tem ne zapade v nek amorfen klasicizem, marveč se z vso lucidnostjo svoje shizoidne intuicije požene za cilji, ki jih na kratko označi: trava je zelena, nebo modro, most rumen, pot oranžna … To mu omogoči nek razpon doživljanja skozi medij sonca. Kajti ravno v soncu, kroženju zvezd, najde njegova preobčutljiva natura neka izhodišča, skozi katera pojasnjuje in razgrinja pred nas podobo sveta v čisto novih razsežnostih. Te razsežnosti, ki jih pa niti za hip ne moremo označiti kot zgolj neka estetskobarvna izhodišča, so pogajale to slikarstvo prvenstveno vsled duhovnočutnega asketskega pojmovanja bivanja. Van Goghov asketizem, tj. neka skrajna vezanost, je pogojena po njegovi hugenotsko-luteranski predstavi. In prav njegova silovita natura, vezana po svetu njegovih religioznih predstav, vsled svoje paradoksalnosti omogoča ta tako enkratni pojav. Če pri tem pomislimo na našega kmetiškega sina Groharja, ki je bil iz prav tako strogih nravstvenih predstav svoje vasi pahnjen v secesionistični evropski vrvež, se zaplete v kriminalno dejanje, se osovraži in onemogoči v družbi, kjer mu je živeti ter ga prav ta dejstva tirajo v najdokončnejši in najbolj goli izraz (ki je daleč od vsakega mohorjanstva in idilike!) v razkrivanju in izpovedovanju osnovnih predstav slovenske vasi, domačije — biti. Skratka, pahnjenost v zgolj kreaturno danost, razgaljenost, ki je omogočila tako Van Goghu kot Groharju najbolj človeška pričevanja, je značilna istotako za Bulovčevo, ki je prav tako kot Grohar podlegla tuberkulozi. Ta proces fizičnega izhiravanja, družbene nedoraslosti, je značilen za ti dve čisti naturi, ki stojita eden kot drug na začetku nekih prelomno pritrditvenih stanj naše narodne zavesti.

Bulovčino delo označuje v njeni enkratnosti za žensko popolnoma neobičajno razsežni idejno-duhovni kompleks, ki mu v tej izmeri v njenem času ni bil nihče med nami kos. Zato je bilo njeno delo vseskozi spremljano z nerazumevanjem in nezaupanjem.

Ker pa je vsako umetniško dejanje pogojeno predvsem po izmeri duhovnega tveganja, si ob njenem konceptu osamelosti in brezpogojnosti, s katero je vztrajala vse do konca, upamo ugotoviti z dr. Steletom, da prav njene slike spadajo »med najbolj pretresljive likovne dokumente fašističnega terorja nad Evropo«.

Če s takšnim poudarkom opozarjam na podobne eksistence kot na tragične heroje, ki v mogočnem zaletu skušajo priboriti človeku osnovno resnico bivanja, je važno pri tem, da ob pojavih kot so Grohar, Bulovčeva, Kogoj začnemo razmišljati o dejstvu, kako silna je bila vera in zaupanje teh treh in podobnih med nami — v našo slovensko narodno bit in da to bit lahko vedno znova potrjuje in omogoča le žrtvovanje, sorodno póti omenjenih.

France Zupet-Krištof

Dušan Tršar, Vrteča (železo, 1966)

TEZE ZA RAZPRAVO O INTELIGENCI

Na osnovi teh tez [illegible]pravljala konferenca Zveze komunistov ljublj[illegible]niverze dne 13. maja. Objavljamo jih, ker me[illegible]a ta vprašanja zanimajo tudi širši krog [illegible]cev.

O definiciji inteligenc[illegible]loja

— O inteligenci [illegible]sko: razumništvo) je smiselno govoriti [illegible] o ljudeh, ki jim je skupno to, da v [illegible] historični organizaciji človeškega pre[illegible]ja (dela) opravljajo duhovne, umske [illegible] delovnega procesa. Samo te funkcije [illegible] delajo ne nadrejene ne podrejene v [illegible] socialne povezanosti ljudi. Razlike v [illegible] funkcijah (opravilih) so razlike v ho[illegible]ni socialni povezanosti.*

— To, kar opredel[illegible]ko inteligenco kot tudi vse ostale ljudi, [illegible]ov dejanski socialni status. Umska opra[illegible]so identična z vodstvenimi funkcijami. [illegible]enca ni izvzeta iz vseh tistih procesov, [illegible] so podvrženi vsi ostali ljudje. Vsi du[illegible] delavci (razumništvo), ki so v mezdne[illegible]su, tvorijo po Marxu inteligenco kot s[illegible] preneha duhovni delavec prodajati svo[illegible]no silo (ko je kapital ukinjen), tudi [illegible]nce kot **posebnega sloja** ni več. Ker je t[illegible]ligenca mezdni delavec, je njen temelj[illegible]es skladen z interesi delavskega razre[illegible]

— Za sloj intelige[illegible] bilo težko reči, da je vest in zavest del[illegible] razreda. To funkcijo opravljajo ideol[illegible]avskega razreda in njihovi voditelji, ki [illegible] navadno ne moremo šteti med intelige[illegible] sloj.

— Kolikor je inte[illegible] kot sloj privilegirana (Lenin: aristok[illegible]delavskega razreda), kot sloj v odnosu [illegible]srednega delavskega razreda, je samo [illegible] družbene delitve dela na materialno [illegible]vno. Je nositeljica duhovnega dela, ki je[illegible]liciranejše, ima delovno silo, ki je prod[illegible]ejša od delovne sile fizičnega delavca. [illegible]njo prejema tudi boljše plačilo. Rešitev [illegible]va) problema je v združitvi fizičnega in [illegible]a dela. Vse človeštvo se razrešuje v [illegible]nco; hkrati s tem se ukinja inteligenca [illegible] razrešuje v človeštvo.

— Razvoj samoupr[illegible]a preko blagovnih odnosov ne ukinja ne[illegible]no razlik med umskim in fizičnim del[illegible]de na opravljanje poklicnega dela in d[illegible]. Ukinja ga glede na opravljanje delov[illegible] sploh družbenih odnosov. V tem se in[illegible]ca in delavski razred čedalje manj raz[illegible]. Posredno pa bodo seveda pripomogli [illegible]stoječi samoupravno-blagovni odnosi k [illegible]nju razlik med inteligenco in delavski[illegible]edom kot poosebljencema duhovnega [illegible]nega dela. Pripomogli bodo toliko, ko [illegible]avijajo proizvajalne sile, ki so za to uki[illegible] potrebne.

Ocena polo[illegible]nteligence v pr[illegible]sti

— Slovensko štud[illegible] gibanje po prvi vojni ni bilo odraz dej[illegible] družbenih odnosov niti reakcija na ure[illegible] temeljnih institucij človeškega sožitja [illegible]venskem niti izraz mladostno impulzivne[illegible]kompromisnosti, pač pa kontinuiteta dej[illegible] družbenim odnosom odtujene struk[illegible]lovenskih političnih strank.

— Stavke v letih 1[illegible]33 pa so že bile rezultat skupnega nast[illegible]vičarjev in krščanskih socialistov. V te[illegible]h se v ilegalnem listu »Rdeči signali« po[illegible]o prve pravilne razlage političnega doga[illegible]med študenti, ki izhajajo iz njihove socia[illegible]rukture.

— Ni slučaj, da se [illegible]dobi po veliki gospodarski krizi slove[illegible] inteligenca pričela vedno bolj opredeljeva[illegible] politiko KP. To je bila posledica (poleg [illegible]e politike KP) materialnega obubožanja [illegible]meščanstva (iz katerega je inteligenca v [illegible]šnji meri izvirala) ter nevzdržnih socialn[illegible] nacionalnih razmer v Sloveniji v pogojih [illegible]listične monarhofašistične diktature sta[illegible]slavije.**

— Povezanost og[illegible]a dela inteligence z osnovnim družbeni[illegible]m je tudi pomembna značilnost našega [illegible]noosvobodilnega boja, ter je značilna tu[illegible]eta po osvoboditvi. Konflikti, ki so nasta[illegible]o se po pravilu reševali na istih relacijah, ki so značilne za temeljne konflikte v takratnih družbenih situacijah (birokratizem, administrativni etatizem, antiintelektualizem polizobraženstva itd.).

— Verjetno bi bilo vredno posebej raziskati mišljenje, da je bila »kriza zavesti« inteligence leta 1948 posledica spora s stalinizmom. Kljub vseljudskemu odporu, resoluciji Informbiroja, to se pravi stalinizmu, so bile nekatere notranje politične reakcije sektaške oziroma ultra leve; to še prav posebej velja za odnos v politiki do kmetov ter do inteligence.

— Zato verjetno ne moremo govoriti, da se je pričelo politično »odmrzavanje« pri nas leta 1948, pač pa šele s pričetkom uvajanja samoupravljanja. To je svojo ne tako kratkotrajno »zgodnjo dobo« realiziralo prav v borbi proti že precej afirmiranemu birokratizmu.

Položaj in naloge inteligence danes

— Intenzivna afirmacija samoupravnih družbeno-ekonomskih odnosov v sferi materialne proizvodnje je stimulirala »sproščanja« tudi v sferi intelektualnega dela.

To sproščanje pa se nikakor ni odvijalo brez težav in še posebej ne brez žilavega odpora. Odpor so nudili ne samo »dogmatiki iz političnih vrhov«, ampak še celo bolj tisti krogi inteligence same, ki so akceptirali administrativne oblike borbe za socializem kot najprimernejše. Zato ni slučaj, da so za razbijanje prav teh odporov tudi politične sile stimulirale boj mnenj sicer — »ne mimo ustave in zakonov — pač pa mimo obstoječega organizacijskega mehanizma demokratičnega življenja družbe«.*

— Ocene metod kritike, uresničevane v okvirih inteligence v preteklosti, so se neredko gibale bolj okrog posledic kot pa okrog vzrokov takih metod in pogledov. Zato ni slučaj, da so bile ocene neredko pavšalne ter pripisovale nediferencirano enim grupacijam pravzaprav vse trenutno neustrezno (n. pr. interpretacije pozicije inteligence itd.). Ob tem ni bil izvršen obračun s pravimi nosilci n. pr. liberalno intelektualističnih teorij o inteligenci kot »soli naroda«. Te teorije se pojavljajo znova, ne da bi nanje reagirali.

— Precejšen del inteligence pri nas se še vedno pretežno usmerja na »kritiko vrha«, takorekoč na polemiko z oblastjo oziroma na prosvetljevanje ter vplivanje na oblast. To se trdoživo ohranja. Zato kljub izrednemu porastu števila inteligence ter njenim osvobajanjem iz ozkega eksistenčnega kroga tradicionalnih možnosti lahko še vedno beležimo prav med inteligenco sorazmerno močne zahteve po »močni roki« v smislu krepitve organov oblasti ter operativnih vodstev delovnih organizacij, se pravi v smeri »socialističnega paternalizma« (kitajski pogledi na red, enakost; kult manuelnega dela itd.). Tako usmeritev kritike še posebej stimulira izredno težak materialni položaj šolstva oziroma kulture v celoti.

— Tudi ni najučinkovitejša oblika vplivanja na družbena dogajanja zgolj kritika (čeprav s tem nikakor ne gre podcenjevati njenega pomena). Dinamika razvoja terja vse bolj intenzivno in neposredno vključevanje še posebej inteligence v družbena dogajanja ter mehanizme samoupravne in politične strukture. Kot vedno doslej v zgodovini se tudi danes bije odločilni boj za progres v bazi družbe in ne le v nekih političnih ali administrativnih vrhovih; kljub temu, da je družbena moč slednjih velika.

Osnovna značilnost inteligence sta kreativnost in kritičnost. Vendar bi nas predvsem na področju družbene prakse razmejevanje, ali pa celo enostransko poudarjanje le ene od teh temeljnih značilnosti lahko zapeljalo v slepo ulico. Če bi n. pr. vztrajali na stališču, da je temeljna značilnost inteligence samo kritičnost, bi to nujno pomenilo, da predpostavljamo nekoga (popolnoma izven inteligence) kot graditelja projektov družbenega razvoja (n. pr. »politiko«); inteligenca jih pa le »kritizira«.

— Inteligenca, ki je opredeljena z delom v naravoslovno tehničnih strokah, je zgodovinsko produkt industrijske kapitalistične družbe. S strojno industrijsko proizvodnjo se ustvarja tehnična osnova, da se bo lahko vršila vsa materialna proizvodnja edinole kot duhovna proizvodnja.**

Tudi ta inteligenca se vedno bolj zaveda, da je njena dejavnost tudi družbeno ekonomsko in politično delo. Ne more torej obstati indiferentna do vprašanj razredne in brezrazredne družbe in do perspektiv družbenega razvoja sploh.***

— Inteligenca kot najpomembnejši nosilec kulturnih vrednot se privatizaciji in zgubljanju smisla najbolj upira; dodatna težava je, da se nekatere dejavnosti, ki jih opravlja inteligenca, zelo težko, ali celo ne dajo prirediti blagovnim odnosom v polnem pomenu besede (prosveta, nekatere družbene službe, tudi politika v klasičnem smislu). Kompleks teh procesov označujejo kot »kriza smisla« in se močno odraža tudi na komunistih.

Če ugotavljamo, da bodo sproščeni blagovni odnosi in samoupravljanje odpravili neke vrednote, ki so v obdobju administrativnega socializma omogočali najti smisel individualnemu delovanju (delo za skupnost, žrtvovanje posameznika skupnost, kolektivizem itd.), to ne pomeni, da pozivamo k odpravi blagovnih odnosov ali da v okviru le-teh ne bi bilo možno graditi resničnih vrednot. Zavedati se le moramo, da naše vrednote niso nujno med seboj harmonične in da se lahko tudi izključujejo, ali pa celo maličijo (komercializacija, individualizem, zanemarjanje potreb skupnosti itd.).

V obdobju, ko so veliki revolucionarni premiki že izvršeni, zopet močneje stopijo v ospredje »drobnejši« problemi medčloveških odnosov. Hkrati pa blagovni odnosi neogibno odtujujejo ljudi med seboj. V kolikor se ti procesi zanemarjajo, lahko postane religiozno interpretirani poziv k ljubezni do bližnjega edini stimulans za skrb za sočloveka v težavah in stiskah.

Naloga marksistične misli pri nas torej je, da sedanjim razmeram ustrezno osmisli naše družbene interese in prizadevanja ter formulira socialistične vrednote.

— V zgoraj označenem pomenu torej lahko govorimo o obdobju »krize smisla« našega delovanja. Mnogi cilji z revolucijskega obdobja so doseženi; nekateri so se izkazali za utopične, ostvaritev nekaterih pa je privedla do drugačnih rezultatov, kot se je pričakovalo. Uresničevanje osnovnih interesov družbenega razvoja, ki je prej potekalo v obliki »dela za skupnost«, »izvrševanja zgodovinskega poslanstva« itd., poteka zdaj preko samoupravljanja v blagovnih odnosih. Nahajamo se torej v obdobju, ki je prelomno (ali prehodno) v tem smislu, da opuščamo planiranje ciljev, ki se nahajajo v nedosežni prihodnosti ter prehajamo na tàko planiranje bodočnosti ter tàko postavljanje ciljev, ki bo omogočalo racionalno vrednotenje ter analiziranje tako poteka samega, kot tudi ciljev.

Prebroditi to obdobje in afirmirati tako planiranje ciljev in družbenih procesov pa je v največji meri dolžnost prav inteligence in ne nekih inštitucij ali grup izven, ali nad družbo.

— V prelomnih obdobjih (ko izgleda, da družbena delovna angažiranost izgublja svoj smisel — oziroma ga ne rabi več) se razočarani posameznik »privatizira«: torej išče smisel in vrednote svojega delovanja le še v privatni, v glavnem potrošniški sferi. Najpogostejši obliki tega privatiziranja pa sta idolatrija in identifikacija. To funkcijo so od nekdaj vršili religiozni miti; danes jo vrše pretežno razni profani junaki in motivi množične kulture ter avantgardne umetnosti.

Begu iz stvarnosti k mitom podlegajo vsi brez izjeme, tako fizični kot intelektualni delavci. Vendar je med fizičnim in duhovnim delavcem neka bistvena razlika. Sicer oba podlegata oblasti mitov, se jim zaradi odtujenega značaja njune dejavnosti neprestano predajata, vendar ima drugi pred prvim to prednost, da lahko oziroma lažje uvidi ta svoj beg in se ga zave.

Ne smemo pa ob tem pozabiti, da so vendarle intelektualni (ne fizični) delavci tisti, ki zadovoljujejo potrebe po mitih. Oni jih ustvarjajo »po potrebah trga« (za plačilo seveda). V tem slučaju je njihova odtujenost še neprimerno večja kot pa odtujenost tistih, ki so jim ti miti »namenjeni«.

— Često se postavlja vprašanja, ali je inteligenca ovirana oziroma odrinjana od aktualnih družbenih problemov in torej ne more uresničevati svoje družbene funkcije. Ugotovimo lahko, da je to v preteklosti, ponekod pa tudi še danes, to bil slučaj; ugotovimo pa lahko tudi, da je inteligenca često pristajala in tudi še pristaja na tako stanje in se samozadovoljno umaknila in umika na varnejše pozicije izvedenstva oziroma ozke strokovnosti. Smatramo pa, da razvita samoupravna družba ne more prenesti odrinjenosti inteligence. Prav inteligenca se mora zavedati, da s pristajanjem na tako stanje v bistvu pristaja na birokratizem, administriranje, skratka na negacijo samouprave.

Ob takem stanju so se lahko in se še pojavljajo očitki, češ: inteligenca se je materialno skorumpirala, ali pa »prodala oblasti«. Čeprav smatramo, da je materialna korumpiranost temeljila bolj na gospodarskih sistemih, ki niso bili zasnovani na ekonomskih zakonitostih in zaradi tega tudi onemogočali uveljavljanje nagrajevanja po delu itd. Zato je neko obdobje lahko prevladal vtis, da svoje pravo poslanstvo uspeva realizirati le še prav majhen, »neodvisen« del takozvane »humanistične inteligence«.

Za današnje stanje pa lahko trdimo, da inteligenca ne realizira možnosti, ki jih za urejanje družbenih zadev nudijo obstoječi mehanizmi samoupravne strukture. To še posebej velja za proces uresničevanja že razpravljanih in zakonito sprejetih stališč ter za kontrolo tega procesa in tistih, ki so pooblaščeni za izvajanje.

Agiranje inteligence na družbene pojave torej ne more biti zgolj pasivno posvetovalno (»vključevanje inteligence v razprave«), temveč mora postati trajna interakcija med v inteligenci nakopičenim znanjem in ljudmi v samoupravnih organih na vseh nivojih. Najboljša pa je prav gotovo neposredna prisotnost inteligence v samoupravnih organih; ta je na višjih nivojih maksimalna, v družbeni bazi pa žal še vedno nezadostna. Taka kontinuirana graditev stališč in politike v okviru samoupravnega sistema bo tudi najboljša ovira za politično profesionalizacijo inteligence.

— Pomanjkanje, često pa tudi popolna odsotnost ustrezne prakse na tem področju povzroča nemoč in apatijo velikega števila komunistov, intelektualcev. Mislijo namreč, da je tako stanje posledica nemoči, neustreznosti samoupravne ideje. Iz te nemoči izvirajo tudi znane zahteve po »nekih organih«, ki bi kontrolirali, koordinirali ali kakorkoli instančno urejali nastajajoče probleme in nesporazume, predvsem še med posameznimi interesenti ali inštitucijami. Take zahteve so na univerzi posebno močne tam, kjer je lastna sposobnost za urejanje teh zadev nezadostna.

Ob tem se pa ne zavedamo dovolj usodnega dejstva, da, ako ne bomo sposobni poiskati demokratičnih mehanizmov samoupravne družbene kontrole — potem se bodo nujno uveljavile sile, ki so v vsaki družbeni strukturi latentno prisotne in ki bodo »delale red« — v skladu s svojo logiko, preudarkom in interesom.

V teh procesih se ne smemo ustrašiti dejstva, mimo katerega ne moremo, da je v tako zamišljeni demokratični družbeni strukturi nujno strukturiranje grup okrog posameznih vprašanj, v borbi za tako ali drugačno družbeno rešitev spoznanega problema. Tako strukturiranje je za demokratično funkcioniranje družbe neizbežno, lastna negacija postane pa šele takrat, kadar se skuša institucionalizirati (»politični pluralizem«), namesto da bi se po razrešitvi problema razkrojila ter strukturirala na novo okrog nove problematike. To je obenem pot za preraščanje recidivov enopartijskega sistema v brezpartijski, samoupravni.

Iz tega dalje izhaja, da je nemogoče nadaljevati z anonimnostjo v graditvi temeljnih idejnih, političnih in gospodarskih projektov. Nove misli, ideje in predlogi se morajo jasno in glasno prezentirati v javnosti z njihovimi nosilci vred. To je osnoven predpogoj za to, da se uveljavi osebna odgovornost. V vsesplošni »miselni« anonimnosti je tudi odgovornost lahko le »kolektivna«, torej anonimna. Torej je tudi to predpogoj uspešne samouprave.

— Ekscesoidno reagiranje na družbene pojave, ki je bilo v komaj pretekli dobi skoraj že pravilo, je torej tudi dokaz nerazumevanja družbene funkcije inteligence in poznavanja resničnih možnosti vplivanja na družbena dogajanja. Tako reagiranje je subjektivno sicer včasih lahko razumljivo in celo utemeljeno, ne more pa postati pravilo v družbi, ki si prizadeva graditi samoupravno strukturo in preko te brezrazredno družbo.

— V okviru naroda se razvija kultura. Najpomembnejši ustvarjalci kulture pa so prav intelektualci, zato so z narodnostno problematiko intimno povezani. Vendar tudi to dejstvo ne daje inteligenci nobenega posebnega izjemnega mesta (»sol naroda«) izven ali nad narodom, pač pa jo v največji meri le zavezuje za razvoj in položaj kulture v družbi. Zato pojavi bega od odgovornosti, težnje za »lebdečo pozicijo«, konformizem, akademizem itd. med inteligenco le dokazujejo nespoznano odgovornost njih nosilcev do nacionalne kulture.

Povezanost inteligence s problematiko delavskega razreda, delovnega ljudstva, naroda je glavna ovira birokratizaciji inteligence (pojavna oblika te birokratizacije pa so klike). Taka povezanost in zavest take povezanosti lahko gradi politiko baze.

— Vizija razumnika bodočnosti zato ni in ne more biti polivalentno vzgajan strokovnjak kot antiteza ozkemu, »gosposkemu« specialistu. Zahteve po tako vzgajanih strokovnjakih izvirajo iz obrtniško — vseznalske miselnosti, ki ne uvideva in zato tudi ne upošteva silovitega razvoja človekovih znanj v sodobnosti. Vse to pa nas sili, da si zgradimo ustreznejše predstave o uresničljivih modelih izobraževalnih sistemov. Evropski kulturi najustreznejša bo najbrž definicija Gramscija: strokovnjak svoje stroke (torej specialist), ki bo intenzivno povezan z graditeljsko problematiko družbe preko svoje stroke (torej tudi politik).

— Iz takega modela, ki je tudi danes in tukaj praktično ostvarljiv, izhaja tudi odgovarjajoča pozicija univerze v naši družbi. Ta mora biti v nasprotju z buržoazno avtonomistično pozicijo sredi te družbe kot njen organski del.

Tu nakopičeno znanje se mora stalno oplajati ne le z znanstvenim delom, ampak tudi s stalnim dialogom preko posameznih strok do ustreznih področij družbe, gospodarstva itd., pa tudi do globalnih družbenih projektov. Vzvišena kritika s pozicij »eksteritorialnosti« inteligence ali pa univerze je žal družbeno neučinkovita.

---

* V družbi kapitala [illegible]uhovne sile produkcije kopičijo na eni st[illegible]er izginejo na mnogih drugih. Vse, kar [illegible]delavci izgubijo, se zdaj **koncentrira v ka[illegible]**. Manufakturna delitev dela povzroča, d[illegible] posameznim delavcem odvzemajo duho[illegible]otence materialno-produkcijskega proces[illegible]a so te sile (skoncentrirane v kapitalu [illegible]) nasproti njim tuja last in vladajoča [illegible]ad njimi. Veleindustrija loči **znanost k[illegible]nostojno produkcijsko silo** od dela in [illegible]ali služiti kapitalu« (K. Marx: Kapital I., s[illegible]

** Za razprave pok[illegible] Borisa Kidriča (in drugih) o inteligenci [illegible]čilno, da je vedno analiziral družbene si[illegible]i lahko v danem momentu poganjale d[illegible] razvoj naprej. Vedno je tudi raziskal, [illegible] katerih sil so posamezne teorije v int[illegible]ni sferi. Z bojem v tej sferi si edino l[illegible]radimo teoretično orožje, izdelamo argu[illegible]jo za pravi boj z nosilci materialnega [illegible], katerega glasniki so posamezni intele[illegible] teoretiki.

* Kljub vsemu pa se lahko strinjamo tudi s tisto oceno, ki pravi — »da imajo vse manifestacije družbene kritike … vendarle tudi določen koristen učinek«. Posebno še, ker so bile mnoge ocene pojavov v intelektualnem življenju in še posebej v pogledu družbene kritike v preteklosti neredko enostranske ter pavšalne. Niso v zadostni meri iskale vzrokov za tako stanje ter se preveč zadovoljevale le z odpravljanjem nekaterih resnično negativnih manifestacij. Vzroki so namreč bili (in delno so še) v nezadostnosti kritike v okvirih ZK in družbi sploh.

** To je hkrati proces nastajanja ene znanosti, o kateri je pisal K. Marx že leta 1844 in je torej določitev inteligence po njegovem predmetu zgodovinsko prehodno. Naravoslovne-tehnične vede bodo postale in že postajajo hkrati tudi znanosti o prirodi. Temelj te združitve je človekovo delo, s katerim postaja vse večji del prirode, človekovega anorganskega telesa, predmetna osnova povezanosti individuov.

*** Trdijo, da se dvigne število znanstvenih delavcev v razvitih deželah vsako leto za 7 odstotkov, a njihovo število se podvoji v desetih letih. Ob koncu tega stoletja bo obstojalo po teh trditvah 20 odstotkov vsega prebivalstva iz znanstvenih delavcev. Število kvalificiranih in visokokvalificiranih delavcev narašča v ZDA 15-krat hitreje kot nekvalificiranih. Ta tempo je najbrž v SZ in drugih socialističnih deželah še večji. Kako hitro izginja neposredno fizično delo, nam zgovorno kaže avtomatizacija kot nova stopnja v razvoju proizvajalnih sil. Tu namreč prihaja 10 inženirjev na enega delavca, prej pa je en inženir prišel na 45 industrijskih delavcev. Odnos med delavci, ki strežejo avtomatični liniji, in delavci, ki so jo zgradili, kaže v vrsti primerov odnos 1 : 10. Težišče proizvodnega dela se premika na pripravo proizvodnje, na znanstveno konstruktorsko delo ter na oskrbovanje in nadzorovanje proizvodnega procesa. Čim mlajša je neka panoga, tem večji odstotek predstavlja v njej znanstveno tehnično osebje. V elektronski računski tehniki doseže že 50 odstotkov.

PAVLE ZIDAR, SVETI PAVEL

O tem romanu pišemo nekoliko pozno, prepozno da bi sodelovali pri nastajanju govoric o njem, z uvrščanjem med dela, v katerih so prvič imenovane ali prvič drugače imenovane in predstavljene nekatere stvari, ki prispevajo k spreminjanju podobe naše neposredne preteklosti ali vsaj enkrat za vselej onemogočijo nekatere potvorbe, tiste neizogibne in tiste manj neizogibne. Zidarjev roman je tako označen kot »podoba našega dolenjskega podeželja tik po zadnji vojni« in »družbeno kritično pričevanje o nekem času«. Ker se pa, kot že povedano, ne čutimo obvezani opozarjati na in razmišljati o »drznosti«, čeprav se dandanes težko izognemo razmišljanju o tem načinu, to iščemo in poudarjamo. Vprašanje je torej kaj s tem romanom v zvezi z našim ostalim čtivom, kaj je ko ga beremo in kolikšna je njegova ireduktibilnost.

Na prvi strani nas dočaka stavek kakor: »Iz češmina in gloga si je slavec izmišljal svoje dolge pridige.« In beremo teh 180 strani, kjer Pavle Zadar uprizarja v oživljenem svetu, v šestih poglavjih, o Frenku Debevcu, ki je med vojno sestavljal sezname za internacijo in se skriva v domači vasi, v zidanicah in končno v zvoniku cerkve sv. Pavla, potem je tu najprej družina, brat, ki je bil od »tistih drugih« in kako se to spreminja, potem so tu drugi, žanjice in žetev, potem okraj in kako se odloča o drugih; in Frenk, sam s sabo v zvoniku; obvezna oddaja in pismo Titu; in konec, kjer Frenka Debevca ulovijo, tako da zapletejo vso vas v nekaj, kar postane izdaja.

Kaj je s češminom in glogom, ali ima teh 180 strani obstojnost in prepričljivost? Zato lahko govorimo še in še o drugem, o tistem stavku, ki že dalj časa blodi po različnih mednarodnih diskusijah, to namreč, da družbene formacije, ki verjamejo v bodočnost, lahko pripovedujejo, tiste, ki ne verjamejo v bodočnost pa ne. Morda je to ena od razlag za vse, kar se dogaja z romanom, za konstruiranje, za retrospektive, za esejističnost, za avtobiografičnost, za novi roman, za to, da je tako rekoč nemogoče pripovedovati pred sebe, začeti z začetkom. Zidar sestavlja svoj roman, uprizarja. Vprašanje, ki ga rešuje bralec pa je, ali sprejema to ali pa začne tudi sam razstavljati prebrano na koščke in slediti različnim namenom. Ne moremo pa zanikati vsesplošne vprašljivosti pri branju in seveda pri pisanju, za Zidarja in druge.

Nada Čačinovič

SREČA

Greš mimo hiš in ljudi, ne da bi mislil na gibe, bežno se ogledaš v izložbenih oknih, od časa do časa se ti zdi, da sonce narašča, barve se spreminjajo, vse se vtaplja v barvo točke, kamor hodiš brez cilja, pomikaš se kot v počasnem filmu, napisi, črke, poteze obrazov, vse postaja bleščeča sladkorna megla, dojemaš jih, vendar jih nočeš razumeti, so enostavno prisotne, glasovi ljudi so sama ob sebi umevna spremljava brez stavkov. Sreča. Ničesar ne osmišljaš, samo greš in pred tabo se razmika koprena zamotanosti in tegob, hodiš, se ustaviš brez razloga, brez razloga ure in ure strmo opazuješ kipec na stolpu cerkve. In potem obrneš glavo, jo nagneš in cesta postane strm klanec, avtomobili s težavo lezejo po njej navzgor in potem vidiš rdeč avtomobil in misliš, da je gasilski in čakaš, kdaj bo sledila četa gasilcev z godbo na pihala, v bleščečih čeladah in rdečih lic — vsi bodo korakali navzgor, zato ker tako hočeš in če boš hotel, se bodo zakotalili po bregu navzdol. Sreča. Ni ozirov, ni morale, etike, ni zakonov, razum je razveljavljen in telo krmari robot, naučen od otroštva nagonsko reagirati, se prepuščati čutom in tistim strunam, ki zvenijo brez razuma.

Agnès Varda: Le Bonheur. Sreča kot lépost sveta. Sreča je sestavljena iz barv, barve so sestavljene v srečo. Sreča se kaže kot ljubezen, ljubezen je sreča, ljubezen je z barvami sestavljena v srečo. Ljubezen, spoj dveh bitij, neprestano potovanje od nemira k zadostitvi, ki je bojazen izgubljenja in je nemir. Ljubezen, ki je potovanje iz nemira v negotovost je potovanje k sreči — je sreča v iztezanju tipalk k sreči. Trepet in bojazen je to, kar pričakamo, ko pričakujemo trepetaje in z bojaznijo. Pokrajina, ki jo odkrivamo na potovanju, je nabita z barvami. Ker smo nabiti s pričakovanjem, občutimo samo barve, tisto barvo, ki je prevladujoča. Nabiti z željo, izproženi v smeri lépostí, sreče, ljubezni, barv — izgubimo del sreče. To da sreča pozna takšne izgube in čaka na naslednji postaji potovanja nedotaknjena.

Film o sreči ne more ostati zunaj nas. To ni zgodba o … Plavolasa telefonistka se znajde pri okencu v mojem mestu. Stopim k njej in nasmehne se mi. Lépost kot sreča. Uživam v podobi, ki kaže le izsek njenega obraza, njeno oko, roke, ki prijemajo vazo, kotički ustnic, nežna koža — vse je do kraja prignana lépost, napak ni. Kader je slikarska kompozicija kot Renoirjevo Kosilo na travi, kot gozd v Moderato cantabile. Prelivi so pretakanje dražljajev iz enega v drugo razpoloženje. Preliv iz sreče v srečo. Sreča družine, sreča njiju, ki se ljubita in sreča barvastih predmetov se seštevajo. »Le bonheur s'additionne.« Film ne more ostati zunaj nas, ker živimo srečo vsak dan. Vsak dan poskušamo svoje malo pópotovanje k sreči in sleherno noč zaspimo s hrepenenjem, pa naj bo to le brljivka v zastrti daljavi ali naraščajoče sonce. Samo čutimo, da bi šli, hodili po poti brez spomina in stavkov, odgrinjali koprено za kopreno in poslušali Mozartu podobno glasbo.

Film lahko postane banalen v trenutku, ko vanj uvedemo psihologijo. Banalno se sprašujemo, ali je mogoče, da bi on tako hitro pozabil? … ali je mogoče, da ona ni ljubosumna? … ali sploh je ljubosumna? — Uvedemo moralo in etiko — film pa postane celuloid. To storimo — in že smo zgrešili pot k sreči. Smo na poti manipulacije in racionalizma. Morda pa film »očiščuje« tudi na ta način?

Dim Rupel

branko miljković

kronika

Prvega dne pomro ptice in kače naselijo
gnezda in vetrove
Drugega dne pridejo ribe iz vode in voda
odteče prazna
Tretjega dne je gozd odšel proti mestu
mesta pa nikjer
Četrtega dne sezidajo čele-kulo iz lobanj
in škrtanja
Petega dne je gozd ob reki zbiral obglavljena
trupla
Šestega dne nekaj ognja zaljubljenega
podobno soncu
Sedmega dne niso zapeli angeli
Osmega dne v ponedeljek prvič zapoje ptica
iz pepela in zid spregovori

utrujena pesem

Tisti ki imajo svet
naj mislijo kaj bojo z njim
mi imamo le besede
in čudovito smo se znašli v tej revščini

Tolažilno je biti zemlja
ponosno je biti kamen
premodro je biti ogenj
pobožno je biti nič

Umazan od preveč opevanega gozda
poje pesnik navkljub poeziji
brez srca brez nasilja in brez žaru
kakor beseda ki je prebolela glasbo

Svoboda je zastarela
moje pravo ime čaka da umrem
Ptica, izza sonca sredi stavka
kateremu nasilno poljubljamo prihodnost
vse je dogorelo; to je praznik

Pokorni pepel
moka niča
se pretvarja
za mojim hrbtom v garjavega psa
pred mano v ognjeno ptico
resnico mi pove v hrbet

Grlica
ti si pravi poudarek mrtve nežnosti
naredi zoro iz najine utrujenosti
duh je čas ki ga je imel cvet

Toda nebeseda reče
pozno
je
Necvet reče
noč
je
Neptica reče
plamen
je
a Je reče Ni
Nakar ptica zakolne
cvet reče to je pekel
prava beseda se še rodila ni

sonce uporabljeno kot epitaf

Vzamem kačo in stopim v vrt
trupla razpadajo od posmrtne nežnosti
trave izza smrti in scalnica
imitirajo besnost rumenih psov

Zelena barva razuma in modra slovanska
nežnost
razjedajo pljuča ledvica in jetra
črna ljubkovanja namesto uralskih snegov
nas opozarjajo da je poletje pri kraju

Obnoreli od ognja očarani z alkimijo
precenjujemo pesem podcenjujemo čast
bolezni pojejo iz zraka
zaklinjam naj me zvežejo k jamboru

Če si postal pesnik pripiši sebi
zdaj spoštuj podedovano blato
bodi tuja pesem tuja sreča
bodi grom zarjavel v morju

Tistim ki reducirajo svet
na prvo besedo nezadostno vzgojeno
in na ptico ki najde svoje zakone v vetru
prepustimo vse tveganje poezije

Ta mrak razdelimo med sebe
naj spi svet ali spletkarji bedijo
s svojim mirom s svojim zlatom s svojo častjo
ali moremo plačati za noč ljubimcev

Ne, mi se bomo zaustavili
pred njihovo piškavo rožo
postavljali bomo težka vprašanja njihovemu
soncu
ali bojo odgovarjali ali padli

Noč v drugi noči pot
dotaknjena s ciljem svetlobe
mrak cvete v vrtu — ko se naučite
govoriti bo pesmi konec

prevedel Franci Zagoričnik

b. gradišnik: krog I

Sprevodnik se je še zadnjič zarežal. Morda se še kdaj vidiva. Nato je odšel.

Potnik je bil končno sam. Dvesto kilometrov je prepotoval v družbi omenjenega sprevodnika. Niti zaspati ni mogel.

Kje pravzaprav sem? Kje sem? Zdaj zdaj mora priti končna postaja. Pogledal je skozi okno. Telegrafski drog-številka 352. Potnik je iz žepa privlekel zeleno knjižico. Polglasno je bral. Končna postaja-številka 360. Še osem kilometrov.

V kotu v sosednjem oddelku se je nekaj premaknilo. Iz polteme se je primajala postava, ki je potnika spomnila na neko pokrajino, kjer je živel nekaj let kot zdravnik. Imena kraja se ni spomnil. Ni znal spraviti v zvezo tistega kraja in zaspanega moža, ki se je trudil, da razmaje svoje zaspane ude.

»Je... tisti človek že odšel... mislim... tisti policaj ali kar je že bil?«

»Sprevodnik. Ta hip je odšel.«

Še vedno se je skušal spomniti imena tistega kraja. Nekje na jugu je bil. Ali na vzhodu. Jezika prebivalcev ni razumel.

»Prekleto sit sem ga že bil. Človeku ne da spati. Ure in ure vožnje. Ste vi kaj spali?«

»Ne.... mislim da ne.«

Bama... Brama... presneto. Ampak to zdaj ni važno.

»In niste nič zaspani?« Človek je zmajal z glavo. »Neverjetno. Od kod pa prihajate?«

»Od... iz... no, od severa... zdaj bom izstopil.«

Od kod vendar? To moram izvedeti.

»O, s severa? Zanimivo, jaz tudi. Tako se srečujejo ljudje.«

»Ja, slučajnost. Mislim, da je po verjetnostnem računu ena bilijoninka možnosti, da se na drvečem objektu srečata dve določeni osebi. Ali morda še manj.«

Slučaji, slučaji. Najprej sprevodnik, zdaj tale.

»Smešno, saj sva midva dve ločeni osebi. Kakšen slučaj! Ste matematik?«

»Ne, ne. Včasih sem se za take stvari zanimal.«

Mož ga je pogledal. Nato je stopil korak nazaj.

»Oprostite, samo nekam moram... takoj bom nazaj.«

Kam? Gre poročat?

»Seveda, seveda.«

Človek je odšel iz vagona. Potnik je iz žepa potegnil majhno brošuro. Začel je listati. Potem se mu je prst ustavil.

Tukaj nekje bo.

Nato si je oddahnil.

Bengalija. Bengalija. Bengalski tiger.

Ni bilo dolgo.

Vrata so se spet odprla. Tiger je vstopil.

»No, kako je. Potujete do končne postaje?«

»Ja... in vi?«

Kako čuden je. Treba se bo paziti. Na vsak gib, na vsak korak.

Premaknil se je na sedežu. Okno je bilo na srečo odprto. V zadnji sili je še ta izhod.

»Da, jaz tudi. Zopet eno naključje.«

To se dostikrat zgodi. Potovanje s tigrom.

Tiger je govoril naprej.

»Veste, opazil sem, da je takih naključij vedno več. Množijo se s časom. Pravzaprav je to postalo že nevarno.«

»Taka srečanja so vedno nevarnejša... sam sem to opazil.«

Bilo mu je neprijetno sedeti ves napet. Če bi imel puško, bi bilo drugače. Škoda.

Tiger je bil nenadoma v zadregi.

»Ampak, vi morate biti zaspani. Oprostite, ker sem vas motil. Umaknil se bom.«

Iz žepa je izvlekel cigarete.

»Boste eno?«

Prva zvijača. Pazi, bodi previden.

»Ne, hvala.«

»Ali imate mogoče vžigalice? Svoje imam v plašču.«

Spet zanka.

»Ne, na žalost.«

»Nič hudega grem po svoje.«

Tiger se je odplazil. Nekaj sekund počitka.

»Vi kar zaspite — ne bom vas motil. Čisto tiho bom tu sedel in kadil. Na končni postaji vas zbudim.«

To je glavna preizkušnja.

»Ne, hvala. Tako ali tako je le še nekaj minut do postaje. Do takrat niti zaspati ne bom utegnil.«

Na sebi je začutil dvoje oči.

»Res je. Prav imate.«

V temo ni videl prav dosti. Če se vrže nanj, preden se pripravi. Najbrž bo planil še pred postajo. Bliže k oknu.

Nekam dolgo je tišina. Kot da se plazi proti meni.

Napel je desnico. Nato je zaslišal zategel žvižg. Lokomotiva. Še en kilometer.

Imam nož v plašču? To je velika napaka.

Drrrn-drrn-drrntmtmtm. Drrn, drrn, drntmtmtm.

Še sedemsto metrov.

Podzavestno je zagledal luči v mestu. Bilo je znano zaradi svojega nočnega življenja.

Grlo je imel suho. S težavo je odprl usta.

»Le še nekaj sto metrov je in na postaji bova.«

Nič ni odgovorilo.

Tedaj so se odprla vrata.

»Gospod, tukaj je zadnja postaja... kdo pa ste vi?«

»Jaz?«

Mož je bil videti zmeden.

»Da, vi? Mi lahko pokažete karto?«

Kdo je ta moški? Znan se mi zdi. To moram videti.

»Nimate karte, a? Prosim, pojdite z mano.«

»Ampaj jaz... mene... nič nisem naredil. Pri prejšnji postaji sem vstopil. Mislil sem vam plačati, ko pridete. Mar na tem vlaku ne prodajate kart?«

Ne... ta vlak je ekspres. Tristošestdeset kilometrov se ne ustavi. Pojdite z mano na upravo.«

Kdo je ta moški? Kje je moja knjiga? Na nekaj me spominja.

»Gospod, na svidenje. Vlak se ustavlja. Prosim, pojdite z menoj na upravo. Tam boste povedali, kdo ste.

Šla sta.

LEGENDA O SPARTAKU

Mislim, da režiserju ni bilo do tega, da bi bolj ali manj v skladu z zgodovinskimi dejstvi prikazal zgodovinski dogodek — torej upor sužnjev leta 73—70. Film ima dosti globljo vsebino, kot bi jo pričakovale spektaklske oblike.

»Ni mi do tega, da premagam Spartaka, hočem uničiti legendo o njem,« pravi Kras, simbolično prikazan kot resnica — oblast (oblast resnice). Torej: Spartak je mrtev, legenda o njem pa živi skozi vso človeško zgodovino, ker jo pogojuje resnica, ki ima oblast.

Spartak je sinonim za upor; upor sužnjev proti gospodarjem, človeka proti določitvi, ki ne izhaja iz njega samega, ampak prihaja od zunaj (je prisilila), upor posameznika proti oblasti. Kaj je oblast? Oblast, ob-last, last. Last pomeni moč nad ljudmi. Oblast je torej last ljudi. Lastna določevanja resnice ljudem — last resnice. Vse, kar je izven te resnice, je v nasprotju z njo, je to, kar resnica ni. Ker je oblast vselej resnica, kot resnica v imenu sebe z oblastjo vselej preganja to, kar sama ni. Kje išče (ima) resnica dokaze za svojo resničnost? Svoja dejanja opravičujemo, utemeljujemo, uzakonjamo v zakonitosti zgodovine. Za vse človeške podvige je bila iskana potrditev za pravilnost, resničnost, opravičenost v zgodovini, v preteklosti torej, služili naj bi pa cilju prihodnosti — torej prihodnosti. Na primer: meščanske revolucije — ostvaritev meščanske demokracije prihodnosti. Hitlerjev Reich — ostvaritev miru in blagostanja v prihodnosti itd. Čim grozljivejši je bil pekel sedanjosti, tem lepši je bil raj prihodnosti, čim strašnejša je bila sedanjost, tem večji višji, lepši je moral biti cilj v prihodnosti, da je osmišljal življenje. Cilj nujno pogojuje sredstva, ki so posvečena v njem.

Dejstvo, da je zgodovinopisje nastalo dosti pozneje kot pisava in človeška kultura sploh, pomeni, da ljudem zgodovinopisje ni bilo potrebno. Resničnost resnice je bila torej utemeljena v čem drugem. Utemeljena ni bila ne v zgodovini, ne v oblasti, ampak v bogu. Ta utemeljenost je bila resnična, živa utemeljenost, utemeljenost oblasti pa je mrtva, formalna, ker oblast ne potrebuje dokazov za svojo resničnost, ampak se a priori postavlja kot resničnost. Kot utemeljenost, tako tudi cilji dozdevno niso bili v človeških rokah, ampak v božjih in sredstva se tu a priori pokažejo kot nepotrebnost, ker je bog itak določal že vse vnaprej. Bog je torej živel, odločal, določal, kaznoval. Ko je umrl, so ljudje začeli iskati resničnost resnice v zgodovini. Kaj se je zgodilo prej, ali je prej umrl bog in je ljudem postala potrebna zgodovina ali je zaradi zgodovine bog umrl, to ni važno. Važno je, da je eno izključevalo oziroma izključilo drugo. Dokler je bog živ, ni nič v človeških rokah, ko umre, si ljudje prisvojijo resnico in jo utemeljijo v zgodovini. Kriterij resnica je torej v tem, kar sami kreiramo. Ta kriterij ni več unun verum bonum, je v nasprotju z božjim, nekaj človeškega, ne-trdnega, ne-zanesljivega, določljivega dotakljivega torej, posedljivega, nekaj kar se da posedovati, si lastiti. Dokler so bogovi, se ljudje bijejo zaradi različnih bogov, v imenu bogov, za bogove; ko umro zaradi različnih resnic (oblasti), v imenu resnic, (oblasti) za resnice (oblast). V čem je razlika? V prvem primeru so oblastniki, lastniki resnice dozdevno bogovi, človeška oblast je po bogu, bog jo deli in je tisti, ki razlikuje dobro od slabega. V drugem primeru nad človeško oblastjo ni nobene božje. Človek ima oblast, če si jo *sam* vzame in obdrži jo, dokler jo je *sam* sposoben obdržati. Taka človeška oblast je kriterij za vse, nima pa kriterijev za svojo lastno resničnost. Črnec v filmu se ni uprl božji resnici, uprl se je resnici, utelešeni, ustvarjeni v štirih ljudeh, ki so stopili predenj in kot resnica iz mesa in krvi (kakršen je sam) zahtevali njegovo smrt. Prav tu je ta obrat: smrt boga in s tem utelešenje resnice v oblasti, ki je človeška, ne božja oblast. Upor gladiatorjev se ni začel zato, ker sta morala dva od njih umreti, ampak zaradi odgovora na vprašanje, zakaj sta morala umreti, kje (kdo), je kriterij, ki postavlja njuno smrt kot nujnost. Pojavi se torej vprašanje (v osebi Spartaka), ki je nastalo v odnosu do resnice, je pogojeno, določeno po tej resnici — oblasti (prej božji, zdaj človeški). Te resnice se torej ni mogoče otresti, ta resnica — oblast je usodna.

V trenutku, ko se zastavi vprašanje po resničnosti resnice, ta ni več samoumevna; nujnost se izkaže kot ne-nujnost, njeno božje kot ne-božje, njena nedotakljivost kot dotakljivost in ne-vprašljivost kot vprašljivost. Spartakova zmaga je v vprašljivosti, Spartak sam je zmaga, ker je Spartak sam vprašljivost. Spartak je danes bolj aktualen kot kdajkoli poprej, ker je nasprotje oblast — vprašljivost po nujnosti (resničnosti) te oblasti aktualnejše kot kdajkoli prej.

Ko se Spartak upre, so z njim tisti, ki prav tako kot on ne priznavajo resničnosti resnice oblasti. Toda oni hočejo oblast zase, kar je samo zamenjava resnice, torej zamenjava v istem. Vendar jih tu Spartak ustavi: njegova vprašljivost ne more biti oblast, ker prvo izključuje drugo. Spartak se hoče povsem odděliti od oblasti, vendar to nujno propade: bolj se ji umika, bolj je pogojen po njej in bolj jo določa in bolj jo ogroža. Ko spozna, da umika ni, gre v bitko, ki jo *mora* izgubiti in jo *mora* dobiti. Izgubi, če premaga Krasa na bojnem polju, se pravi samo zamenja vlogi, stopi na mesto oblastnika, ki je v tem primeru poraženec in obenem zmagovalec nad Spartakom, kot vprašljivostjo in zmaga, če v bitki izgubi, pusti oblast, ki pa jo porazi s tem, ko ohrani vprašljivost. Ta oblast Spartaka križa, kar je prav toliko nujnost, kot obstoj oblasti in z njo pogojen obstoj Spartaka, če ga pojmujemo kot vprašljivost po resničnosti resnice oblasti. Tu je smisel njegovega odgovora prijatelju Antoniusu, ko ga vpraša: »Se bojiš umreti?«

»Nič bolj, kot sem se bal roditi.« Toda zmaga Krasa, (resnice oblasti) ki je pogoj Spartakovega obstoja in obenem njegov križ, kar je eno in isto (križ je torej pogoj), je v absurdu, ki ga pogojujeta oba: Spartak mora iz ljubezni z lastno roko ubiti svojega najboljšega prijatelja, človeka, ki ga ljubi. To ni le v filmu prikazan absurd, to je absurd sveta, kot sta Kras in Spartak vsebina sveta, oblast je resnica in vprašljivost po resničnosti te resnice.

Ne vem, če je bil namen filma prikazati prav to, vsekakor pa ga je mogoče tudi tako razumeti.

Damjana Globočnik-Pintar

OB NEKATERIH NEPRAVILNOSTIH V NAŠEM ZABAVNEM TISKU

Že kar v navado je prišlo, da v posameznih časnikih in časopisih prihaja do naključnih ali namernih deziinformacij, ki škodujejo ugledu novinarskega kadra, škodujejo tistemu, ki ga tisk obravnava in ne nazadnje: zavaja bralce na pota nevednosti, ker jim ne nudi točnih podatkov o obravnavani snovi. Razumem, da ima vsako uredništvo pravico do svoje urejevalne politike, da objavlja tisto, kar se mu zdi, da bo pritegnilo bralce, vendar pa ne moremo prezreti očitnega dejstva, da prav ti uredniki v svoji zanesenosti — ugoditi bralcem — gredo predaleč. Ne poznajo meje in ne znajo brzdati svoje novinarske strasti. V tej pretirani zaletavosti se v njihovo delo vsiljujejo in vrivajo napake, ki jim niso v čast, bralce pa po nepotrebnem zavajajo z deziinformacijami, ki lahko spremenijo in pokvarijo večino javnega mnenja o določenem problemu ter naredijo zmedo, ki jo je težko popraviti. Članki in fotografski material, ki ne odgovarja našemu prizadevanju in ki ne zasluži objave, ni »specialiteta« samo v slovenskem tisku, pač pa jih v enaki ali pa še večji zavzetosti objavljajo tudi podobni tiski v drugih republikah. Navkljub vsemu pa se iz člankov in linije, ki jo zastopajo uredništva našega tiska, dá oceniti njihovo željo po čim adekvatnejšem obveščanju in voljo po kreiranju javnega mnenja, ki jo mora novinar v sistemu naših komunikacijskih sredstev nujno pokazati.

Osnovo za to glosirano razmišljanje so mi dali sestavki objavljeni v Ljubljanskem in Nedeljskem dnevniku o problemu Vietnama, nekateri sestavki v Tovarišu in še drugod; npr. v Celjskem tedniku in VUSu.

Višek deziinformacije, ki pa diši že kar po skrajni površnosti in netočnosti, smo imeli možnost prebrati v 14. številki naše osrednje zabavne revije Tovariš (7. april 1966), kjer se v dveh sestavkih, ki obravnavata isti problem, pojavljajo takšne napake, da se zgrozimo in obstanemo zaprepadeni nad površnostjo dela pisca ali piscev člankov. Sporna sestavka sta v rubriki Pa še res je z naslovom »Naša Planica« in v rubriki 2 X 2 strani »Podvigi Planica 66«. Če primerjamo ta dva sestavka med seboj, vidimo ogromne razlike med podatki, ki jih oba članka navajata. Različnost podatkov bi še nekako razumeli, če bi jih objavili različni časopisi, ne moremo pa tega razumeti pri enem časopisu, da si dovoli tako neodpustljive pomanjkljivosti in netočnosti.

Razlike, pomanjkljivosti in deziinformacije so v naslednjem:

1. »Naša Planica« navaja 200 poletov, »Podvigi v Planici« pa 500.

2. »Naša Planica« imenuje prireditev »... pravi slovenski narodni praznik in jugoslovanska ter svetovna športna prireditev številka 1.« Ko prvi del trditve še nekako prenesemo, pa se z drugim delom nikakor ne moremo sprijazniti, kajti Planica le ni svetovni športni dogodek številka 1. Kaj pa olimpiade, svetovna prvenstva itd.? Če pa je ta trditev mišljena samo kot športni dogodek številka 1 v tekočem mesecu ali samo v smučarski zvrsti, potem pa je formulacija v članku pomanjkljiva in netočna.

3. Zopet v sestavku »Naša Planica«: »... svetovni rekorder Björn Wirkola (ŠVEDSKA), ... Če bo Tovariš še v bodoče tako pomešal narodnosti in za katero državo kdo nastopa, potem lahko v najkrajšem času pričakujemo nastop Petra Eržena kot »državljana« Grčije.

4. Še v »Naši Planici«: »Za zlati jubilej naše Planice — pred 30 leti je prav preko Bloudkove velikanke prvikrat v zgodovini poletel človek več kot 100 metrov daleč (1939 — Sepp Bradl — Avstrija 101 m) — ...« Če je res pred 30 leti ali natanko 1939 poletel S. Bradl 101 meter daleč, bo 30 let šele 1969 — torej čez tri leta ali natančneje: šele na naslednji prireditvi v Planici.

In tako se čudimo umotvorom in pogruntavščinam vrlega novinarja, avtorja sestavka »Naša Planica«. V 37 vrstic dolgem članku je naredil nič manj in nič več kot štiri kardinalne napake. Imam občutek, kakor da je ta mož sedel doma ob televizorju, srebal kavico in jedel palčke Bobi, medtem ko so mimo njega na ekranu švigali skakalci. Ker pa je bilo treba izpolniti rubriko »Pa še res je«, so ga naprosili in je napisal; napisal tako, da bi bilo bolje, da ne bi nikoli ničesar napisal. Verjetno pa imajo pri Tovarišu tako veliko redakcijo, da ni uspelo obema piscema spornih sestavkov sestati se in preveriti ter uskladiti sporne podatke. Tako so dali »na svitlo« neke čudne zmazke, ki niso za nikamor in za nikogar. Vendar bi podobnih primerov lahko našteli še več. Poleg netočnih in neizenačenih podatkov se v našem tisku vse pogosteje pojavljajo tudi iste fotografije, ki jih lahko vidimo v treh ali pa še več časnikih naenkrat. Eden izmed primerov: sliko pomanjkljivo oblečene sekretarke NATO pakta v Rimu sta objavila lokalni časnik Celjski tednik in Tedenska tribuna in to oba s popolnoma istim tekstom; nihče pa ni pripisal, od kod je sliko »preplonkal«. Isto smo namreč lahko nekoliko prej videli že v Sternu! Nisem proti objavljanju slik filmskih igralk, umetnikov itd. Ne, sem za objavo. Vendar vsako tuje dekle, ki naredi nekaj posnetkov svojega napol golega telesa zaradi reklamnega trika, pa še ne zasluži tudi objave v našem tisku in to celo v večjem številu časnikov naenkrat. Ali: v reviji Tovariš prevajajo filmske reportaže s slikovnim materialom vred iz tujih revij in ne napišejo pogumno, kje je bila originalna reportaža objavljena in kdo jo je prevedel. Eden zadnjih primerov je reportaža prevedena iz revije »Bunte« o Sofii Loren in Marlonu Brandu, ki snemata nov Chaplinov film. Nekaj podobnega ali pa še slabše počne Nedeljski dnevnik, za katerega njegov stalni sodelavec B Vatovec prevaja zanimive ocvirke iz italijanskih časopisov na tak način, kakor da bi se on sam srečaval z ljudmi, o katerih piše in s katerimi se tudi kar lepo po domače tika. Je to morda reklamni trik za Vatovca ali kaj? Ali pa ponoven dokaz čudnega odnosa in nastopa Nedeljskega dnevnika do bralca. Pa še naj kdo reče, da se ne znajo nekateri hvaliti s pavjim perjem, ki je navsezadnje (vsaj na zunaj) lepo. Torej: znajti se, to je prva njihova dolžnost.

Ali reportaže (da omenim samo to zvrst) — prevedene iz zahodnega tiska — o problemu Vietnama, natisnjene v Ljubljanskem in Nedeljskem dnevniku.

Dnevnik je, tako kot večina informacijskih sredstev, navezan na poročila agencij, predvsem Tanjuga, in poročila tujih agencij, ki jih pa sporoča prav tako Tanjug. Pri različnih časopisih imajo do Tanjugovih poročil različen odnos. Predvsem sta dve možnosti: prenašanje poročila takšnega, kot je, ali pa da uredništvo (ali točneje novinar) zavzame do novice določeno stališče in poročilo s tem že tudi komentira. Pri dnevniku so se odločili, da bodo poročila objavljali takšna, kot pač pridejo, ne da bi o njih zavzemali stališča. Takšna usmeritev zahteva manjšo angažiranost in je lažja. Omenjeno trditev lahko argumentiram s podatki, da je od 1. maja 1965 do 1. marca 1966 bilo objavljenih v Ljubljanskem in Nedeljskem dnevniku samo šest komentarjev domačih avtorjev (pet jih je napisal Miran Ogrin) in 328 vesti, ki so bile po večini objavljene v rubrikah »Dogodki na sceni« in »Včeraj v svetu«! Naslovi so velikokrat neprimerni in bralca lahko precej deziinformirajo. Na primer: 1. januarja 1966 »Mir v Vietnamu morda ni tako daleč« ali 27. februarja 1966 dva povsem nasprotujoča si naslova »Letalske napade bodo obnovili« in »Nobenih napadov na Severni Vietnam več«.

Še slabše je z prevedenimi reportažami. Objavljene so brez ustreznih komentarjev ali pripisa, kljub temu da se zahodna stališča (od tam so v večini reportaže prevedene) o problemu Vietnama bistveno razlikujejo od naših stališč.

Največkrat je LD ponatisnil prispevke iz New York Timesa. Prav zato je v vseh prevodih in priredbah očiten ameriški odnos do Vietnamskega problema, prav malo pa iz teh zapiskov izvemo o borcih osvobodilne fronte.

Izmed vseh nezahtevnih reportaž objavljenih v ND, izstopa prevod iz revije READERS DIGEST z naslovom »Razmerje sil na Pacifiku«, ki je bil objavljen 12. 12. 1965. Ves članek je eno samo opravičevanje ameriške angažiranosti v J. Vietnamu, njene nujnosti in koristnosti za ves svet. Naj citiram nekaj najbolj nemogočih trditev:

»Kitajci so se lotili načrta. Njihov cilj: spremeniti Pacifik v svoje jezero, ki naj bi mejilo z obalama Severne in Južne Amerike ... Sedaj je na vrsti Južni Vietnam ... Od vojne v Vietnamu je odvisna prihodnost vsega Pacifika in varnost zahodne poloble ... S propadom Južnega Vietnama in izgonom ZDA bi burma, Kambodža, Tajska in Filipini izgubili svojo samostojnost ... itd.« Nadalje govori članek o namerah Kitajske, da osvoji Vietnamu sosedne dežele in si z blokado pridobi še Japonsko, Indonezijo in Avstralijo. »V najboljšem primeru bi Amerika pretrpela hude izgube, v najslabšem pa bi se zapletla v tretjo svetovno vojno. Zaradi tega skušajo ZDA ustaviti osvojitev Pacifika pri samem izvoru ...« Nadalje govori članek o razmerju sil in navaja ogromno premoč ZDA z zavezniki v primerjavi z vojaško močjo Kitajske. Naj citiram še konec članka:

»Ker je bil sprva vse preveč prezirljiv in naiven, se bo moral Zahod še marsičesa naučiti, da bo lahko zaustavil omenjeni pritisk na Pacifik. Američani so v Južnem Vietnamu skraja operirali le s prgiščem »svetovalcev« in nekaj zastarelimi letali ter sploh niso doumeli, za kako veliko stvar gre. Pretrpeli so poniževalne poraze. Zdaj si na vse kriplje prizadevajo povečati svoje oboroževalne sile; toda končna rešitev bo zahtevala več kot le orožje.

Dogodki na Pacifiku so se že začeli in to v takšnem obsegu, ki lahko dovede do izbruha tretje svetovne vojne.«

Skratka, en sam zagovor ameriške politike v Vietnamu, tak zagovor, kot ga uporabljajo Američani sami, ko opravičujejo pred svojimi državljani svojo angažiranost v Vietnamu.

Za tak prispevek v naših časopisih ne bi smelo biti prostora, kajti v tem primeru je objavljen celo brez komentarja, kar le še bolj povečuje negotovost pri bralcih. Kdo ima namreč prav? Pri vsem tem pa ni v vsem članku niti z besedico omenjeno vietnamsko ljudstvo, ki že leta preliva kri za svojo samostojnost, ki pa ni prav nič odvisna in pobujena od Kitajske, ker je preprosto človeška zahteva.

»Razmerje sil na Pacifiku« na straneh Nedeljskega dnevnika govori o nerazumljivih kriterijih uredništva in o medlem odnosu do svetovnih dogajanj. Ta prispevek pa je tudi odsev splošnega odnosa na straneh časopisa do vietnamske vojne, ki bi mu še najbolj ustrezal atribut senzacionalističen.

Poglavje za sebe so objavljene slike z motivom »Vietnam«. V desetih mesecih so objavili v LD šest slik. Že sama številka je, če vemo, da se ljudje vedno bolj zanimajo za slike, majhna. Poleg tega je večina slik posvečena Američanom na vietnamskem bojišču. 3. novembra 1965 je bila objavljena slika s podpisom: »Američan rešuje mladega Vietnamčka.« Brez dvoma, na vietnamskem bojišču se dogaja tudi to, toda ob številu objavljenih slik v desetih mesecih je takšna fotografija največkrat deziinformacija.

Zdi se mi nujno, da bi redakcije v bodoče posvečale čimveč pozornosti pravilnim podatkom, vse prevedene reportaže pa naj bi obvezno opremljali z naslovi časopisa od koder je reportaža prevedena in s celim podpisom prevajalca. V kočljivih primerih pa bi morala uredništva reportaže opremiti z ustreznimi komentarji (npr.: ob prevodu iz katoliško-kapitalistično usmerjene revije Readers Digest, ki je napravil več škode, kot si je kdorkoli mislil, ko je članek prebral!).

Sploh se naše redakcije vse preveč naslanjajo na tuje blago, ki je v večini primerov tempirano na senzacionalnost, premalo napora pa posveča domačim delom, ki naj bi vsaj delno nadomestila tuje ceneno blago.

Naš zabavni tisk se divje bohoti. Vsak dan ga je več in z vsakim dnem nam povzroča nove težave in skrbi. Zadovoljuje se v večini primerov s članki, ki na bombastičen, senzacionalen in enkraten način pritegnejo bralca. Na primer reportaže v Nedeljskem dnevniku o razvoju streep-teasa »Prozorna obleka šla zmagovito skozi godovino« in o »Deset tisoč služabnic ljubezni se boji za svoje življenje«. S pametnimi akcijami bi bilo treba zajeziti ta neverjetno razbohoten cvet, mu zmanjšati delovno področje in ga prisiliti, da bo delal drugače; delal tako, da bo res v razvedrilo, veselje in zabavo najširšim ljudskim množicam, ne pa da jih bo zavajal, deziinformiral in gojil ter podpiral neko »čudno« javno mnenje o določenih problemih.

Tone Vrabl

MAR PRAKSA RES NE POTREBUJE SOCIOLOGOV?

V torek 12. aprila je bilo v prostorih Doma sindikatov posvetovanje Društva slovenskih sociologov. Na tem posvetovanju, ki so se ga udeležili tudi nekateri študentje sociološkega oddelka Filozofske fakultete in VŠPV, so razpravljali o možnostih za novo obliko študija socioloških in politoloških ved. Pred šestimi leti je na filozofski fakulteti zaživel oddelek za sociologijo. Že prvo leto pa se je srečal z zelo resnimi težavami (n.pr. pomanjkanje učnih moči in primernih prostorov), letos pa je študij tega predmeta pod A prenehal obstajati, četudi je za tovrstni študij med študenti veliko zanimanje. Glavni vzrok za ukinitev je bil poleg kadrovskega in materialnega položaja študijska usmeritev Visoke šole za politične vede, kjer je študij sociologije na prvi stopnji skoraj identičen s prvo stopnjo študija sociologije pod A na Filozofski fakulteti. Kljub temu pa letos samostojen študij sociologije ni mogoč niti na prvi niti na drugi visokošolski instituciji.

Vprašujemo se, če je morda na Slovenskem sociologov preveč in da zavoljo razmer pri študiju sociologije ni potrebno vzbujati prevelike zaskrbljenosti. Nasprotno, sociologov je pri nas zelo malo in še tisti so večinoma zaposleni na Sociološkem inštitutu. Tako stanje gotovo izvira iz »temeljitega poznavanja družbenih potreb«. Sociolog bi mogel, če bi praksa to želela, mnogo storiti pri poučevanju družboslovnih ved na srednjih šolah, pri urbanističnem urejevanju naselij, v političnoteritorialnih skupnostih itd. Vedno znova pa se odpirajo nova področja, ki zahtevajo sociološko proučevanje (opažamo »sociologizacijo« družbenih ved nasploh). Potrebe slovenske družbe zahtevajo, da se študij sociologije uredi. In to nemudoma.

Vzporedno s sociologijo se je razvijala tudi politologija. Za njem temeljitejši študij je bila leta 1961 ustanovljena Visoka šola za politične vede. Sprva je bila to izrazito kadrovska šola, z odprtim vpisom pa je ta značaj v celoti izgubila (četudi so še zmeraj mnogi prepričani o nasprotnem).

Povedali smo že, da je vezj na prvi stopnji študij politologije sovpadal s študijem sociologije tako po programu študija kot po zasedbi predavateljskih mest. Povsem razumljivo je, da se je porodila zahteva postaviti študij obeh disciplin v take okvire,v katerih bo njun razvoj nemoteno potekal. Posebej je prišla do izraza ta zahteva na posvetovanju Društva slovenskih sociologov. Mnenje večine je, da je nujno čimprej ustanoviti univerzitetno središče za študij sociologije in politologije. Poleg tega, da je študij politoloških ved neločljivo povezan s študijem sociologije, govori za ustanovitev take osrednje ustanove sestava kadrov obeh, dosedaj ločenih, ustanov. Še nekaj je, česar pri tem ne smemo pozabiti. Univerza in druge visokošolske ustanove so posebej še po sprejetju načel gospodarske reforme v izredno težkem materialnem položaju. Zato je obstoj dveh ustanov s podobnimi učnimi programi in cilji toliko težje zagovarjati.

Prizadevanje ustvariti nove in boljše pogoje za študij sociologije in politologije moramo brez zadržkov podpreti. Tako študenti sociološkega oddelka na filozofski fakulteti kot VŠPV so to prizadevanje pozdravili in sprejeli sklep posvetovanja, da se pri Univerzi ustanovi komisija, ki bo izdelala program študija obeh usmeritev na Slovenskem.

Ludvik Škoberne

KOMU JE ŠE ZA NADALJEVANJE MARXOVE FILOZOFIJE?

Po tem, ko je na Upravnem odboru Inštituta za sociologijo in filozofijo prišlo do izjav, ki bi privedle, čim bi se uresničile, do RAZPUSTA ODDELKA ZA FILOZOFIJO; po tem, ko se je na njem razpravljalo o uvedbi minimalnega osebnega dohodka (25.000) in o odpuščanju sodelavcev inštituta, se je na sindikalnem sestanku (21. t. m.) razvila ostra diskusija o neresnem odnosu predstavnikov družbe do družbenih znanosti sploh, zlasti pa do filozofije. Sledeči povzetek diskusije ni bil avtoriziran po avtorjih, ki so v njej sodelovali. Zato imen ne navajam, pač pa označujem posamezne diskutante z velikimi črkami po vrstnem redu.

Ali so političnemu vodstvu naše družbe dejansko potrebne družbenoslovne analize!?

A. Po predlogu za odpust dveh filozofov in preusmeritvi enega v drugi oddelek, ostane redno zaposlen na oddelku za filozofijo samo eden. (Medtem je ta izjavil, da v tem primeru tudi zase ne vidi več možnosti eksistence na oddelku. T. H.) Perspektivni program filozofskega oddelka pa je predvidel celo zaposlitev novih filozofov. Zato predlagam, da dokler neka druga institucija ne prevzame filozofskega oddelka v sedanji sestavi, nima smisla sprejemati takšnih ukrepov, ki pomenijo likvidacijo oddelka za filozofijo.

B. Zakaj ni na sestanku vodilnih delavcev inštituta? Nerazumljivo je, da je UO razpravljal o odpuščanju filozofov. Filozofski oddelek je že lansko leto zašel v finančo stisko. Nekako smo dobili nekaj denarja. Tovariš Majer se je dogovoril, da se naredi dolgoročni program, ki ga je oddelek tudi izdelal. Na osnovi vsega tega in zagotovil predstavnikov družbe, da se bodo sredstva našla, ni bilo videti, da smo v tako problematičnem stanju. O potrebnosti in družbeni relevanci marksistične filozofije govorijo tudi sklepi v Resoluciji zadnjega kongresa ZKS. Izdelali smo predloge nalog za asistente, jih predali skladu Borisa Kidriča, a doslej še ni bilo nobenega odgovora. Kako je tedaj že mogoče govoriti o odpovedi, če pa še ni odgovora in se zato ne ve, ali smo res že brez dela ali ne. Gre za ukinitev oddelka. Gre za problem razvoja marksistične filozofije. Kaj pomenijo potem vsa zagotovila in vse, kar smo govorili o programu razvoja marksistične filozofije na Slovenskem? In to ob tem, ko vsi vemo, da je katoliška filozofija pri nas v porastu, da njeni predstavniki že aktivno posegajo v naše javno družbeno dogajanje, da dobivajo dotacije za svojo tudi filozofsko revijo Nova pota, da študentje na teološki fakulteti izdajajo poleg obstoječega Bogoslovnega vestnika tudi svojo teoretsko revijo.

C. Določene stvari niso v skladu z določeno situacijo. Slika, ki bi jo človek dobil, je tale: trenutno živimo v družbi, ki je izredno razgibana. V teoriji ekonomike se dogajajo velike spremembe. Prav tako bi v tem razčiščevanju teoretskih problemov morala veliko prispevati sociologija in filozofija. Inštitut stoji sredi tega dogajanja. Toda ali v to dogajanje tudi posega? Ali inštituticije, ki bi takšne raziskave in teoretske analize lahko finansirale (SZDL, sindikati itd.), pri tem kaj napravijo? Ne! Namesto tega se poskuša ukiniti filozofijo, ki mora biti eden vodilnih činiteljev v nakazani smeri. Ali je to slučajno? Ali je to slučajno tudi s strani vodstva inštituta? Saj že sama odsotnost celotnega vodstva dokazuje, da to vodstvo nima zadostnega čuta odgovornosti do kolektiva in do družbe. Treba ga je pozvati, da pride odgovorit na to vprašanje, ki ga kolektiv postavlja.

D. Strinjam se s tovarišem, ki je diskutiral pred menoj. Če smo na razpotju našega družbenega dogajanja, če gre za taka kardinalna vprašanja, kot so: kaj prinašajo blagovni odnosi, kakšen je odnos med blagovnimi odnosi in samoupravljanjem, odnos med samoupravljanjem in dozdajšnjo organizacijo dela, potem bi morale naše družbeno-politične organizacije razpisati naloge o teh problemih, ki bi združevale tako ekonomiste kot sociologe in filozofe. Tega ni. Kljub temu pa ogromno govorijo o potrebi znanstvene analize družbenih dogajanj. Toda denarnih sredstev ne dajo. Oni pravijo: denarja vam ne damo, toda to ne pomeni, da smo proti družbeni znanosti. Ali ni to protislovje? Je to samo razkorak med besedami in dejanji? Ni že to družbena laž?

E. Kdo je vpeljal ta sistem finansiranja, v katerem delamo? To vemo! Toda prav te organizacije skušajo ta sistem izigravati. Ker pravijo, da je inštitut predrag, hočejo privatne raziskave in ustanavljajo svoje grupe za raziskave, ki obstoječi sistem rušijo. Podpirajo šušmarstvo. Odgovarjajo naj torej tisti, ki so ta sistem vpeljali. Naša družba naj jasno pove, ali inštitut potrebuje ali pa ne. Glede našega vodstva se strinjam, da ni prav, ker so vsi odsotni. Treba je najti sredstva za organizacijo dela na inštitutu, ne pa odpuščati.

C. Katere družbene sile podpirajo zastajanje marksistične filozofije? Katerim družbenim silam danes objektivno služi to, da se zmanjša socialna vloga filozofije v naši družbi?

D. Glede morebitnega sodelovanja SZDL in razpisa nalog, kjer bi morali sodelovati ekonomisti, sociologi in filozofi, je treba določiti ljudi, ki naj gredo na SZDL o tem razpravljat.

B. Ne gre samo za SZDL. Vodstvo bi moralo storiti vse, da reši situacijo. Ker pa ima plačo tudi drugod, za to ni dovolj zainteresirano.

A. Funkcija vodstva je, da preskrbi delo za vse asistente. Raziskovalci, ki lahko sami dobijo nalogo, pa naj bodo zato več nagrajeni.

F. Dogaja se, da raziskovalne naloge, ki se tičejo izključno sociologije, dobijo drugi raziskovalci iz grup zunaj inštituta. To so razne grupe, ki jim bolj zaupajo, kot našemu inštitutu.

E. Ne gre samo za možnosti, ki jih nudijo dela s SZDL, gre za celotne razprave SZDL, gre za celotno situacijo v naši družbi, gre za vprašanje, ki je danes aktualno. Ali je možno neke instituticije, ki imajo za seboj dolga leta izkušenj, čez noč ukiniti? Ali so bile ustanovljene samo na osnovi deklarativnih besed, ki ne izražajo dejanskih potreb družbe ali pogojev v družbi. Vprašujem se, če so bile tiste obljube samo besede. Dejanja govore tako: Ali smo torej dejansko zoper družbeno-znanstvene institucije? To vprašanje mora vodstvo inštituta družbi jasno zastaviti. Sicer je tudi vodstvo samo deklaracija.

C. Vodstvo naj se oblikuje tako, kakršnega zahteva kolektiv, ne pa da zastopa svoje interese. Vodstvo naj pride pred kolektiv in naj na vsa ta vprašanja odgovori.

Kako je z odpuščanjem in minimalnimi osebnimi dohodki?

A. Stanje na inštitutu je dokaj kritično. Dohodki večine delavcev so padli za 20—30 odstotkov, z reformo pa celo za 40—50 odstotkov. Nasproti drugim institucijam, ker imajo višje dohodke s stoodstotnim izplačilom, je naš inštitut še posebej zapostavljen. Ponekod imajo sekretarke takšne ali celo višje dohodke kot pri nas znanstveni delavci oziroma raziskovalci.

Sama atmosfera odpuščanja deluje zelo demoralizujoče. To je vse prej kot vzdušje, ki bi bilo delovno stimulativno. Organizacija stimulacije dela je pri nas izredno slaba. Tako je nekaterim vseeno, če imajo suficit ali deficit, če delajo ali ne, če izvršijo ali ne izvršijo naloge, kajti vse to se njim samim neposredno ne pozna. Potrebno je ustvariti sistem, kjer bo tisti, ki več dela, dejansko tudi več imel.

Vendar se postavlja vprašanje, kdo je bolj odgovoren za tako stanje. Ali je odgovornost porazdeljena na vse člane enako? Menim, da so sicer vsi odgovorni, vendar pa vodstvo najbolj.

Drug problem je problem odpovedi: dani so bili konkretni predlogi za odpustitev določenega števila ljudi. Odbor sindikata je mnenja, da to ne bo rešilo inštituta. Zato je načeloma proti odpuščanju, ker bo v vsakem konkretnem primeru ustrezno reagiral. Če se bo koga odpustilo, mu je treba drugo poiskati ustrezno delo. Tudi prehod na minimalne osebne dohodke ni sprejemljiv. Priskrbeti je treba delo. To je edina rešitev.

G. Perspektiva Inšituta ne more biti v tem, da bi z zmanjšanjem personala reševali situacijo. To bi bila poteza, ki ne samo, da ni konstruktivna, temveč sploh ne vodi nikamor. Potrebno je razpravljati v drugi smeri. Vsak posameznik naj vloži ves svoj trud, vložiti in angažirati moramo vse naše miselne sposobnosti v to, da najdemo izhod s tem, da si preskrbimo delo na ta ali oni način.

H. Glede odpuščanja se ne strinjam, da bi zaradi sentimentalnih ali socialnih razlogov bil proti odpuščanju. Stanje inštituta se more izboljšati tudi s tem, da se vse naloge čim prej končajo.

I. Predlogi o zniževanju plač in odpustov ne vodijo k reševanju. Kajti to pomeni, da bomo manj delali in da bodo stroški večji. S tem, da linearno znižujemo osebne dohodke ali celo preidemo na minimalne osebne dohodke, se stvari ne bodo popravile. Najti je treba več dela in tistega, ki delo najde, boljše stimulirati.

D. V tem je rešitev. Tisti, ki prispevajo k temu, da je na Inštitutu več dela, naj dobijo večje osebne dohodke. Tisti, ki delo na inštitutu zavirajo pa naj imajo 80-odstotne plače.

Po tej diskusiji je bilo na sestanku sklenjeno, da sindikalni odbor vse predloge prouči ter jih potem sistematično poda na prihodnjem sestanku, na katerega mora priti tudi vodstvo Inštituta.

Povzetek sestavil
Tine Hribar

ŽIRIJA ZA MAJSKI NAGRADNI NATEČAJ

1. Poezija
   Niko Grafenauer
   dr. Boris Paternu
   Herman Vogel
2. Proza in drama
   Vladimir Kavčič
   Matjaž Kmecl
   Jože Horvat
3. Esejistika in kritika
   Janez Dokler
   Andrej Inkret
   dr. Ernest Petrič
4. Likovna umetnost
   Aleksander Bassin
   Stane Bernik
   Braco Rotar

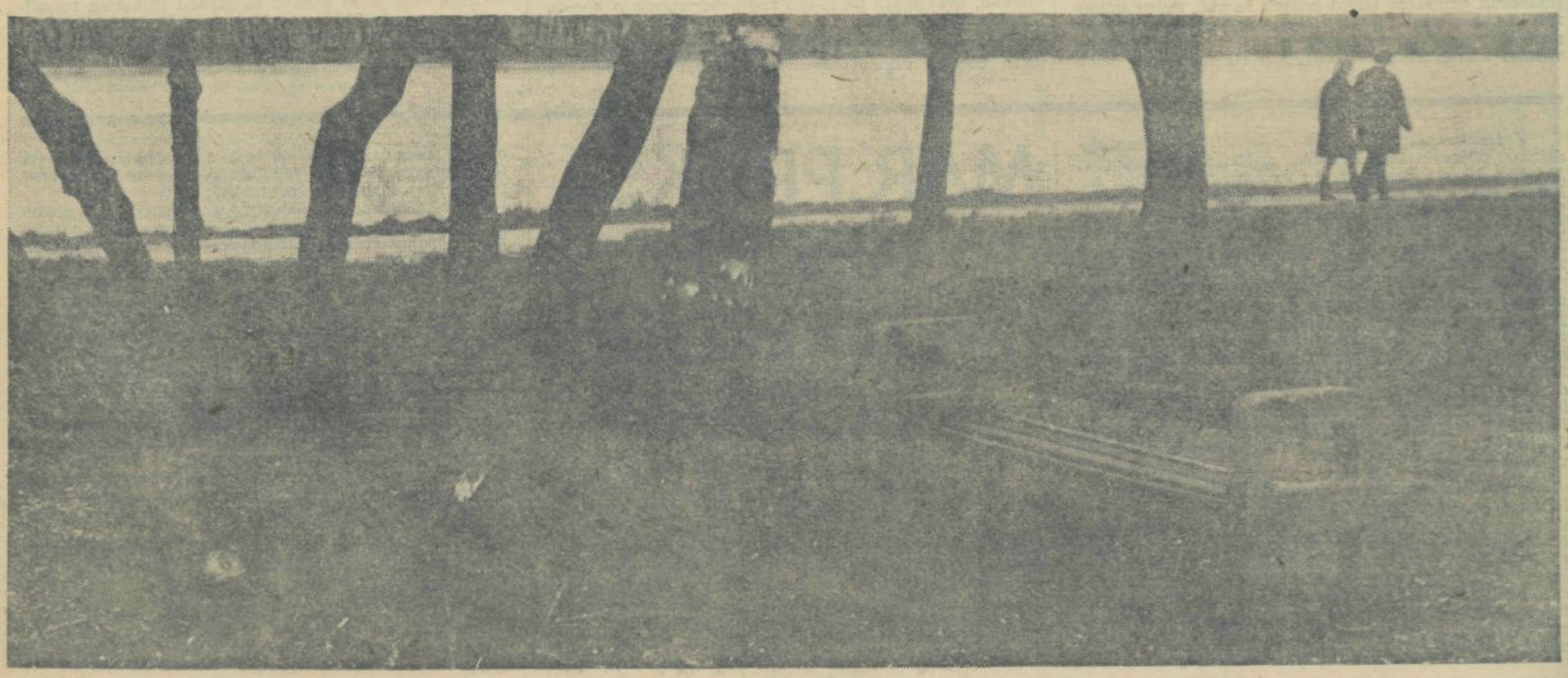

zasnove

teoretska priloga tribune

PLES MED ZRCALI

TOMAŽ ŠALAMUN POKER

BRACO ROTAR

(Nnadaljevanje)

Vrži se v vrvež stvari, zrini se mednje! Ironija in svoboda tretje pesmi tega ciklusa, nam že zatrjuje, da ni mogoče, da je iluzorno. Svet je mikavna stvar v teh svojih premikih, vključitev pa je lepa, čeprav malce hipokritska igra.

O bili lou bili lou
vedno si mi tajila
da si se ulegla z drugim
bili lou
ko pridem do konca
se bova o tem zmenila
vendar zdaj ne
zdaj rabim mir bili lou
Usedel sem se na Bamd Tram Society
vlak svojih sanj

Zato je obrat nujen, kakor pri četvorki prestopiš na drugo stran, dame in gospodje zamenjajo prostore, hitro, lahko, z majhnim poklonom. Vse je lepo in bleščeče. S te strani si lahko ogledaš drugo stran, ki je zrcalna slika prve:

In že sem postrgal s kruhom krožnik
ga dvignil proti božji luči
vsega čistega golega do kosti
Daj ga v omaro bili lou v omaro
požrl sem vse
tako kruh kot ljubezen svojo
(oba citata iz Poker III, str. 19)

Svet je, sveta ni. Svet je konkreten, objekten, stvaren, stvarnost se razveljavlja, napetosti, gibljivosti, gibanja so nevažni v luči ne-stvarnosti.

Spet si tu prokleti suhi veter
s slino vseh poletij
ko sva ležala na kamnu
in je plul Piero mimo s svojo barko
Lorelai lili lorelai
je rekel čarovnik
in pozabil
zato tudi jaz igram poker
(Poker IV, str. 20)

Vzroki in posledice so iznajdbe sveta, so v svetu doma, za bit so nepomembni, jih ni, ker je bit pravzrok sveta, je resnični vzrok, je resnična posledica, je vse, vseobsežnost, je tisto nekaj, je Nič. Obvezanost s strani Niča je ne-obvezanost.

Stvari so domače, so del doma, družina je domača, svet je dom s svojo mobilnostjo vred, s svojimi pravili, ki so pravila igre. Igre si se že naveličal, toda rabiš *jo, je neobhodna za zavedanje, za vedenje Niča.*

Človek je dolžan biti
zdrav močan in pameten
o oče moj
kot da sem tvoj prapravnuk
in to morje s svojim toplim vlačugarskim vonjem
(Poker VI, str. 22)

Ljudje, drugi, tujci so smešni, prihajajo v svet, v dom kot neuporabne stvari, neznane stvari. S smešnostjo jih naredimo nenevarne.

comandano lori da montagna
je rekel star ribič
in res
kot kobilice ob nedeljah pridrvijo
in pomakajo noge vanj
noge vanj
noge vanj
vsako nedeljo noge vanj
marinai dell'ac.ua dolce
(Poker, VI. str. 22)

Dom so besede istrskega dialekta s svojim jasnim ritmom. Vse skupaj pa je igra, igramo se dom, igramo se domačnost, tudi tujost je v tej relaciji igra. Je svet, ki se postavlja nasproti kozmosu.

svet bo posrkal nekdo drugi
svet bo posrkal nekdo drugi
(Poker VI. str. 22)

Kar je svet, je igra, preprosta ali zapletena, obe sta nepomembni inačici istega (Ribe plavajo naravnost / ali globlje v reko. str. 23, pok. VII) Stvari imajo imena, imena so stvari, so o-stvarjeni pojmi, niso več pojmi, ampak stvari, besede. Besede, čeprav ne pomenijo ničesar, so stvari, so del stvar-nosti, so resničnost, sploh so.

Videl sem Niniche od daleč
ko je bil že mrtev
rekli so da vzhaja sonce
česar ne verjamem
(Poker VII. str. 23)

Stvari so med seboj povezane z več vezmi, lahko bi rekli, da so v nekem mediju, ki ima nešteto smeri, to je stvarnost. Povezujejo se med seboj ne le v vrstnem redu, ampak tudi drugače, vsaka stvar v stvarnosti ima zvezo z drugo stvarjo, povezane so v več plasteh, na različnih valovnih dolžinah; njihovih vezi ne bomo mogli nikoli do konca izčrpati (rekli so da vzhaja sonce / česar ne verjamem).

Igra se dogaja tudi pred zrcalom. Tudi v zrcalu ostane igra: moraš (se) igrati, to veš. Ti si zavest, zaradi zavesti si ti. To te loči od sveta in preko tega mu pripadaš, zato tvoja pripadnost ni več samo samoumevna, kakor je pripadnost stvari, je tudi ne-pripadnost. Skozi zavest, po zavesti se upostavlja da — in — ne.

Nobenega ušesa ne bom ustrelil za spomin
časa ne bom prelomil
nobenih drozgov ne bom pretočil v vino
zalezovanje drobcev
zvito aranžiranje davkov na tablici
čas pije
mi ne
(Poker, IX. str. 25)

Igra se izkaže kot igra. (Stvari ostanejo kljub mobilnosti stvari, igra lahko poteka tudi drugače)

hippotoxotae lokostrelci na konjih
tukaj so se pasle divje zveri
tukaj so se pasle divje zveri
kvartale za prenočišče
(Poker, IX. str. 25)

Igra lahko poteka tudi drugače, vezana le na čas in ne svojo ne-bitnost, na različnost od večnosti, na različnost od vsega tistega Nekaj, poteka kot to, kot tukaj, kot zdaj, kot tisto, kar se po svoji različnosti, oddvojenosti od biti šele konstituira kot stvar-nost.

iz peska bo prišel
iz peska
prerok sveta
otekli jezik večnosti
do popka mu visi
utripa kot nihalo ur
odrešen živih
zaprt za bit stvari
parce mihi Domine quia Dalmata sum
kristijan ali mornar
ta zatrapan v boga
ta v bela stegna žensk
vijolice ah vijolice
spomin srka vetrove
kaič na boku
prepereli les
in dolgo dolgo tuljenje siren
Montanara
Montanara
(Poker X. str. 26)

GOBICE so stvari. Opis ni potreben, vsi vemo, kakšne *so: majhne in nepomembne, priboljšek in stvar* okusa. Beseda gobice je beseda, predmet, ki šele v stiku z nami, preko zavesti, preko naše subjektnosti dobi pomen, dobi dimenzije. Svet je zapopaden v stvari.

Svet je dom, zato je tudi Assisi dom. Stvari so domače, so povsod na svetu enake, so iste, stvarne. Le ti (on, pesnik, jaz, ti) si izvzet iz sveta, čeprav si tudi stvar, si preko zavesti v svetu, si pa tudi drugačen, nisi samo v svetu, si svetu odtujen, svet ti je odtujen. Lahko ga (svet) gledaš in se izločiš, čeprav si v svetu njegov del, si razpet med svojo vezanost (obveznost) na igro in svojo izvzetost. V svoji zavesti obstajaš preko sveta, lahko dosežeš bit. Kozmos je triada: svet, ti, bit. Toda nisi bit, niti je nimaš, le veš zanjo, lahko živiš na meji med znanim in neznanim, med stvarnostjo in ne-stvarnostjo. Živeč svojo izvzetost v svetu in v stiku z bitjo hrepeniš po obojem.

Sine pa se pelje v kočiji za dvesto lir
c'est quand même drôle tout ça
in že se prikaže sv. Frančišek s ptički
gobice v juhi
nič nič nič nič
fiuuuu ena gobica
en zelen peteršiljček v smokingu
pa dolgo dolgo časa tema
poverello coi occhi ingenui
izstopi iz konzerve Simmenthal in zapre pokrov
blazno mi je všeč
ta poslednji konstruktivni tip
v evropski zgodovini
(Gobice I. str. 29)

Gobice so poljubne, so nepotrebne in uporabne, so najbolj stvari. Igra se nadaljuje, stvari poplesujejo, poskakujejo v svojih kostumih. Besede poskakujejo okrog soglasnikov, se gibljejo. Odgovornost, nerodna beseda, je smešna, ta prozorno hipokritski pojem v vsej tej vedri, igrivi, poljubni in slučajni strukturi sveta; v luči naše (tvoje, njegove) zavesti.

Namreč tako je z vso to zadevo
najboljše stvari so gobice
potem stečejo po snažilko
ki je zato odgovorna
nič nič nič nič
fiuuuu še ena gobica
(Gobice II. str. 30)

Svet lahko zanikaš, prav tako stvari, pa pritečejo nazaj skozi špranjo skozi druga vrata, ki so ostala odprta, per negationem. Da jih lahko zavržeš, da jih odstraniš, uničiš, morajo biti. Igra se nadaljuje v zrcalu, ne da bi karkoli pridobila ali izgubila, sprva malce nenavadna, zato bolj bleščeča, v osnovi pa ista, igra.

Odstranili bomo nekatera neumna števila
tako da bomo končno lahko zadihali
in svobodno šteli
ena dva tri sedemnajst
odstranili bomo vse besede
ki imajo manj kot pet črk
zakaj popolnoma jasno je
da se take besede samo valjajo
in planine
(Gobice III. str. 31)

Zaradi videza je potrebna motivacija; motivacija sodi v igro, je eno njenih pravil. Vprašanje na koncu pesmi razsvetli igro v vsej njeni iluzornosti.

in kaj potem kaj potem
(Gobice III. str. 32)

Stvari so pogoj sveta, stvarstva. Črka P je stvar, je pogoj sveta. Črka P je temelj stvarstva, temelji stvarstva so lahko zelo smešni. Je podlaga sveta (ena izmed podlag), je v tem smislu subjekt. Stvar je v posebnem smislu subjekt. Svet je poljuben samo iz ne-stvarnosti, iz Niča. Svet brez transcendence je togi svet. Ni igre brez stvari. Stvari so potrebne, da ločimo svet od ne-sveta, od teme, od kozmosa, kot tistega, kar se od sveta razlikuje in ga zaobsega. Svet je potreben, da imamo da — in — ne, da sploh lahko rečemo, to je in to ni. Stvari in svet rabimo za zavest.

Brez tebe črka P gre k vragu svet
paradajs pasma politika
ali že videli papagaja brez črke P
(Gobice IV. str. 33)

Razsežnost poljubnosti je neizmerna lahko bi tudi rekli, da je ni, v okviru sveta. Neizmerno je število pravil in neizmerno je število iger.

Nikoli nisi razmišljal
zakaj krave ne vzniknejo
ampak se zmeraj rodijo
kot teleta kenguru
(Gobice V. str. 34)

Pravila so tisto, kar obvladuje svet, poštenost igre omogoča transcendenco, preko pravil smo s svetom eno, pravila so struktura naše zavesti. Stvari se skoznje u(raz)veljavljajo v svojem plesu, svojem gibanju, trajanju. Zavest (um) je tisto, kar poganja iz sveta, kar poganja iz nas, tisti medij, ki omogoča in je komunikacija in je več-kot-komunikacija. Zavest je vpeta med svet in Nič. Poezija je zatrjevanje te vpetosti.

The 'potamus can never reach
The mango on the mango-tree
(T. S. Eliot, The Hippopotamus)
S sirom hranimo se zjutraj ali po obedu
Je regrette l'Europe aux anciens parapets
zgodovino delajo napredni
to je ravno tisto kar je najbolj razveseljivo

Bradlja Hegel rožice v naravi
trije so pojavi stvarstva
Mojzes padel iz plenic v zgodovino
v sivih dokolenkah čaka na propad zapada

Strpnost vera v znanost ribe v morju
tvorijo sveta bliščavo
Žakelj žakelj žakelj žakelj
PREHOD IZ ŽAKLJA DRUGO POGLAVJE
(Gobice VI. str. 36)

STVARI (vse skupaj) tvorijo stvarstvo. Stvarstvo je igra z zelo obsežnim pravilnikom, toda kjer so pravila enosmerna, se v nasprotni smeri prične nestvarnost.

Med dvema točkama v prostoru (zmeraj lahko potegneš ravno črto) a kje je pot med istim krajem. (str 39, motto)

Igra se spreminja, postaja ritual, zavest se je skrušena udeležuje, vendar pa ostaja igra, ker veš, da je ritual. Stvari se izmikajo zavesti, so tebi enakopravne, so nespoznavne. Igra postane obveznost zavesti. Igrati se moraš naprej, ker moraš obdržati distanco, da še ostane mobilnost, da ne padeš v stvar-nost, odkoder stvari že stegujejo svoje lepljive úde po tebi, da ne ostaneš stvar med stvarmi, da si ohraniš izključenost.

Pregrizni vrat svojim gazelam / naj se izteče / naj se izteče / naj kri preplavi kristale gnusa / raztresi se lepi leopard / utrujen si od tujih gostov / ... (Stvari I. str. 40)

Kažejo se meje igre, vseh v svetu možnih iger.

Če šteješ od ena do sto / je to sicer blazno naporno / ampak prideš le / če pa šteješ od tri do pet / nikoli ne prideš do dve / in tu se začne / laž karambol paličice skozi okno ... (Stvari II. str. 41)

Obvladuješ sicer stvari, ki pa se sproti spreminjajo v neznano, ne čutiš še tako močno njihove privlačnosti, požrešnosti sveta, ki te hoče (ti hočeš) posrkati in prilepiti nekam vase, da bi (on in ti) izginil, da bi izginila tvoja subjektnost, tvoja izvzetost. Ta tendenca je prisotna. Svet je privlačen, lepljiv, s tem odvraten. To odvratnost potrebuješ za svojo izvzetost. Igra postaja nujno zlo, zdaj ne uživaš v njej, to se ti včasih le na videz posreči.

... nato se še igrajo / gravirajo tu pa tam kakšen rez / sicer pa v glavnem gladijo / barvajo z lepimi barvami / in čisto na koncu te pomočijo v lak / DA SE SVETIŠ / DA SI LEP / zakaj kraljestvo božje pride po smrti (stvari III. str. 43).

Zato je zdaj igra manj igriva, racionalnejša, strožja, bolj zagrizena, igra pa je še zmeraj in tudi predvsem je igra.

... zato je z malim zlatim strojem / oddelil olupke / olupke z dlako na notranji strani / svojo strast je po nekem / ključu iz višje matematike / razdelil na štiri grupe / in vsako grupo dal v škatlo iz lepenke ...

... in z belimi nitkami / prisluškoval eksplozijam / v škatlah iz lepenke / kako različen glas je imela / grupa A od grupe B / in grupa C s svojim mehkim utripom (Stvari IV. str. 44)

Odgovornost, hipokrizija je tisto lepljivo, kar nas privlači v svet in kar nas ne more vanj vključiti. Ko jo negiraš, jo šele začutiš v vsej njeni na — svet — lepljivosti, jo vidiš v vsej njeni neeksistentnosti s strani tistega vseobsežnega, ne-odgovornega, tistega, čigar privlačnost ti je v tem trenutku tako potrebna, da se ohranjaš kot zavest, kot stvarno in ne-stvarno hkrati.

Ali ste že videli boga / kako teče da bi pričel pravočasno ob pol treh / odgovornost odgovornost / ne začetku ne koncu ne približaš nepremično privezana ...

... koga je vprašal bog / ko je ustvaril metulja takega kot je / ko bi mu lahko naredil noge s 15 cm v prerezu / odgovornost odgovornost / barok prehrana naroda (Stvari V. str. 45)

Stvari so del tebe, sestavljen si iz njih. Vendar pa so ti nedostopne, njihova bit ti je tuja, skrita za videzom. Ne veš, kaj je stvarskost stvari, kaj je ročnost roke, ki se skriva pod kožo med mišicami in kostmi. Do njih, do roke, nimaš dostopa. Neskončno ti je oddaljena v svoji nerazumljivi ročnosti. Zavedaš se: ti si roka in roka si ti, vendar je med vama nepremostljiv prepad. Ročnost roke je njena ogražajoča lastnost, je bit objekta, je lepljivost sveta, odgovornost, ki grozi, da bo posrkala tvojo ne-ročnost, tvojo ne-stvarnost, da boš objekt, ki mu je odvzeta bit, da ti bo nedostopna transcendenca. Po stvarskosti stvari je ogrožena tvoja subjektnost.

... Bled sem in pojem glasno pojem / in delam posteljo / nehaj že enkrat s to svojo majhno porumenelo mislijo / nisi bled nisi pel nisi glasno pel / ne delal postelje / zakaj NISI TI AMPAK SEM ROKA / svet je razpad sveta / vendar kaj zdaj in kakšne bodo poledice (Stvari VI. str. 46)

Stvari so suverene v svoji stvarskosti, ne podrejajo se, ne spreminjajo, niso ogrožene. Zato ogrožajo tvojo labilno pozicijo, tvojo uzurpirano subjektnost. V stvareh ni hipokrizije. Po svoji stvarskosti so in bivajo v nas, so naš del, so naš dom, v katerega se ne moremo in nočemo vrniti. Zato igramo svojo nečisto igro. V tvojem (mojem, njegovem) temelju je hipokrizija, v temelju subjekta, nekaj kar onemogoča samoumevnost, nekaj, kar nas oddaljuje od sveta in preko česar smo s svetom povezani.

... vijuge na mojem gugalnem stolu / kako otožno visi srajca / ko jo je zapustilo telo / vendar je še vedno srajca / in tu je ključna točka našega poraza / in kovček in ravnilo T / ali ste že videli stol / ki bi tekal od kopalnice proti kuhinji / ali pa v obratni smeri ker to ni važno / in histerično spraševal / kaj bo mojim posmrtnim življenjem ...

... Nedoumljive so stvari v svoji prekanjenosti / nedosegljive besu živih / neranljive v nenehnem odtekanju / ne dohitiš jih / ne zagrabiš jih / nepremične v strmenju (Stvari VII. str. 47 in 48)

(nadaljevanje prihodnjič)

Stane Jagodič, Zapuščena domačija (risba, 196

Stane Jagodič, šmarski pejsaž (risba, 196

ČLOVEK KOT BOG

TINE HRIBAR

(nadaljevanje)

Nevarnost je Cankarja potisnila v tesnobo. Gre za nevarnost, ki prihaja iz razmerij med ljudmi in absolutno resnico. Še prav posebno nam grozi od ljudi, ki vedo in vedo, da vedo za absolutno resnico: za prvi vzrok in poslednji cilj (boga) vsega, kar je. Ta nevarnost je potisnila Cankarja v dvom in vprašljivost: ali je absolutna resnica sploh dosegljiva?

Vprašanje ne sprašuje če se absolutna resnica nahaja sredi človekovega prebivanja, kajti to je dejstvo. V prebivanju vzhaja kot težnja po zbližanju ali celo po istovetenju s prvim vzrokom in poslednjim ciljem. Vprašanje sprašuje, če je ta težnja uresničljiva: če lahko postane absolutna resnica sama.

Na vprašanje ni bilo mogoče takoj odgovoriti, kajti takojšen odgovor bi že predpostavljal, da vemo za absolutno resnico. To pa je tisto, čemur se je Cankar najbolj upiral. Morda bomo na vprašanje mogli nekako odgovarjati, ne da bi bili pri tem neodgovorni, če bomo skušali priti v bližino bistva absolutne resnice.

Ker je Hegel véliki filozof absolutne resnice, razgovor z njim kljub svoji dolžini pot krajša. Dosedanji razgovor z njim nam je razkril: filozofija je dejansko spoznavanje resničnega v njegovi celotnosti, to je kot začetka in konca, ki sta v njem isto. Resnično v svoji celotnosti je absolutni duh. Absolutni duh je mišljenje mišljenja. Zato se mu je z mišljenjem mogoče približati. Ker je človek to, kar je po svojem mišljenju, je torej v odnosu z absolutnim duhom kot absolutno resnico. Še več: človek je misleči subjekt samo, v kolikor se v njegovi subjektiviteti, v kolikor se v tem, po čemer je to, kar je, pojavlja absolutno mišljenje. Absolutno ni nekaj, česar bi se bilo treba pripomoči, temveč tisto — nas že obžemajoče in prežemajoče, ki je po in za sebe že pri nas in hoče, da je pri nas. Spoznavanje torej ni žarek proti absolutnemu, temveč je žarek absolutnega samega. Spoznavanje absoluta (boga) je samospoznavanje in samospoznavanje je spoznavanje absoluta.

Spoznavanje in filozofija torej nista le ljubezen do znanja, ampak tudi znanje samo. Pot do znanosti o absolutnem je že znanost absoluta samega, bivajočega kot bivajočega: fenomenologija je že tudi ontologija. Zato tudi čutno ali prirodno predstavljanje vodi korak za korakom v področje absolutne znanosti. Napredek je zato hoja, ki je opredeljena iz cilja (telos). Znanost pa je zato po svojem bistvu teleološka. Njen cilj je absolut (absolutna resnica, absolutni duh, bog), ki je kot tak prvo in poslednje bivajoče. Znanost znanosti (filozofija) torej ne proučuje le bivajoče kot bivajoče, bivajočnost bivajočega, po čemer nekaj je to, kar je, temveč hkrati tudi bivajoče, ki čisto odgovarja bivajočnosti, božanstvo, ki se dvoznačno imenuje tudi bit. Ni le ontologija, temveč tudi teologija. Znanost znanosti je onto-teologija ali metafizika, ki jo Hegel imenuje tudi Znanost logike.

Zakaj znanost predpostavlja boga?

Znanost logike je mišljenje mišljenja, ki naj bi bilo zato razvito, »čisto v elementu mišljenja«. (Hegel, Enc. 14) Začne in konča se Znanost logike z bitjo, ki je sprva »neopredeljena neposrednost«, na koncu pa absolutna ideja. Absolutna ideja je »**bit**, neminljivo življenje, s e b e v e d o č a r e s n i c a i n j e v s a r e s n i c a. ...Ona **je edini predmet in vsebina filozofije.**« (WdL III-350) Ona je tisto, kar dejansko je.

Bit kot absolutna ideja je torej edini predmet in vsebina filozofije kot ontologije. Kolikor je ta vsebina **»predstavitev boga, kakor je v svoji večni bitnosti pred ustvaritvijo prirode in končnega duha.«** (WdL I-45), je teologija. Bit je bog in bog je bit.

Absolutna resnica biti je absolutno mišljenje. Razumljivo: »Resnica biti je bistvo«: absolutna refleksija. Resnica bistva je pojem. Pojem je neskončno sebe-vedenje. Neskončno sebe-vedenje je absolutno sebe-mišljenje mišljenja. Bit je absolutno mišljenje in to je edina resnica biti. Absolutna ideja kot »resnica je gotovost, ki po eni strani ni več nasproti predmetu, ampak ga je naredila v notranje, ga ve kot sebe samo in je po drugi plati vedenje o sebi kot o enem, ki naj bi bilo nasproti predmetnemu in naj bi preraslo samo njegovo zničitev, se otujilo tej subjektiviteti in je enotnost s svojo otujitvijo.« (WdL I-72).

Za Hegla je potemtakem stvar mišljenja bit kot sebe samega misleče mišljenje. Do sebe je prišlo šele v procesu svojega spekulativnodialektičnega razvoja skozi stopnje različnih likov zavesti v znanosti izkustva zavesti. Zanj je torej stvar mišljenja misel kot absolutni pojem. Absolutni pojem je absolutni pojem samo, kolikor prerašča v sebi vse dosedanje stopnje relativno že mišljenega, kolikor ga zapopadajoče posredujoče vključuje in se s tem dialektično spekulativno utemelji. Preraščanje vodi v absolutno postavljeno resnico kot absolutno gotovost samogotovosti.

»**Logika** bi se potem opredelila kot **znanost čistega mišljenja**, ki ima za svoj princip čisto vedenje, ki ni abstraktna, ampak konkretna živa enotnost s tem, da je nasprotje zavesti med subjektivnim za sebe bivajočega in drugim takim bivajočim, objektivnim v njej kot premagano in je **vedena bit kot čisti pojem** po sebi samem in **čisti pojem kot resnična bit.** To sta tako oba momenta, ki sta vsebovana v logičnem. Toda sedaj sta vedena kot n e l o č l j i v o b i v a j o č a...« (WdL, I-60).

S čim se mora začeti logika? »Začetek filozofije mora biti ali posredovano ali neposredno in lahko je dokazati, da ne more biti ne eno ne drugo...« (WdL I-65). Začetek je torej spekulativno-dialektične prirode. Iz tega tudi sledi, da mora biti tako subjektivno kot objektivno, tako po vsebini, principu, kot po metodi, formi »začetek vseh stvari«. Toda ta začetek je, ker ima Logika za svojo predpostavko znanost pojavljajočega duha, fenomenologijo duha, »ki vsebuje in nakazuje nujnost in s tem dokaz resnice izhodišča, ki je čisto védenje,« tudi rezultat in zato konec. V tem je bistvo spekulativne prirode začetka.

Začetek je rezultat. Začetek je rezultat končnega vedenja, zavesti. »Če pa naj se ne nareja nobena predpostavka, če se vzame neposredno začetek sam, potem se opredeljuje samo po tem, da je začetek logike, mišljenja za sebe.« (WdL I-70). Tedaj je absoluten, abstrakten začetek, ki ne sme ničesar predpostavljati in biti po ničemer posredovan. Ne sme imeti osnove (Grund), ampak naj bi bil obratno sam »osnova celotne znanosti.« Začetek je čista bit.

Čista bit je kot začetek odboj iz dopolnitve dialektičnega gibanja sebe mislečega mišljenja, ki je absolutna polnost biti. Odboj iz te polnosti je absolutna praznota. Zato se mora začeti znanost, absolutno sebe vedoče vedenje, s praznoto biti.

Tako začetek kot konec gibanja je torej bit. Bit biva kot v sebi krožeče gibanje: iz polnosti v odtujitev in iz te v sebe polnečo se polnoto. V sebi krožeča bit je sebe misleče mišljenje. Ne samo: začetek je rezultat, ampak tudi: rezultat je začetek: »Mora se dodati, da je bistvena opazitev — ki se bo pobliže sama dala znotraj logike — da je napredovanje p o v r a t e k v o s n o v o, k i z v o r n e m u i n r e s n i č n o s t n e m u, od česar je odvisno to, s čemer je napravljen začetek in je dejansko **proizveden. ... Poslednje, osnova, je tedaj tudi tisto, iz katerega izhaja prvo,** ki najprej nastopa kot neposredno... za **znanost** ni tako zelo bistveno, da bi bil začetek čisto neposredno, ampak da je **celotno kroženje začetka v sebi samem, kjer je prvo tudi poslednje in poslednje tudi prvo.« (WdL I-75).**

Čista bit je enotnost, v katero sestopa čisto vedenje in zato se z njo začenja logika kot čista znanost. To pomeni isto, kar Hegel mimogrede pripomni proti koncu odlomka o začetku: **»in neizpodbitno pravico bi imel bog, da bi se začetek napravil z njim«** (WdL I 85). Čista bit je enotnost, v katero je sovpadlo vedenje kot absolutni duh na svoji najvišji konici zedinjenja z objektom. »V p r i r o d i začetka samega je torej, da je bit in sicer nič.« (WdL I 78). Če se mora začeti z bitjo kot z bogom, je znanost logike potemtakem ontološka ontologija ali teološka ontologija.

Zvest metafizični tradiciji išče Hegel princip kot osnovo, to je bivajoče kot tako in v celotnem. Nahaja ga v gibanju biti od njene praznine do njene razvite polnote. Toda zakaj se bit predstavlja kot mišljenje? Prav zato, ker je bit iz-mišljena kot osnova. Mišljenje, ki spada skupaj z bitjo, se zbira v bit kot osnovo, kar pomeni: bit bivajočega se razkriva kot zasnujoča in dosnujoča osnova. Bit je prva osnova, prote arhé, torej causa prima in zato causa sui. Bit bivjočega je bivajoče kot tako v občem in prvem v enem z bivajočim kot takim v najvišjem in poslednjem.

»Metafizika misli, bivajoče kot tako, to je v občem. Metafizika misli, bivajoče kot tako, to je v celotnem. Metafizika misli bit bivajočega tako v zasnovani enotnosti najobčejšega, to je povsod enako veljavnega, kakor tudi v dosnovani enotnosti vesoljnosti, to je najvišjega nad vsem. Tako je bit bivajočega vzpostavljena kot osnujoča osnova.« (Heidegger, Identitet und Diferenz, Die onto-theologische Verfassung der Metaphysik, str. 55).

Znanost logike prinaša isto. Zato je kot enotnost ontologije in teologije metafizika. Logika je, kolikor je zbiranje (legein, brati, zbirati) v osnovi in potem odgovarjanje osnovi. Logika, — logija je zato, ker na podlagi zbranega zasnuje in dosnuje bivajoče kot tako v celotnem z bitjo kot osnovo. Vsaka — logija je zmeraj celotno nekega utemeljujočega sklopa, v katerem so predstavljeni predmeti znanosti, to je zapopadeni glede na njihovo osnovo. Šele iz te osnove je potem — logija lahko logična v smislu doslednosti in sploh pravilnosti izrekov V svoji celotnosti je torej metafizika ont-teo-logika.

»Tako se je tudi **logika v absolutni ideji** povrnila k tej **enostavni** enotnosti, ki je njen začetek... **Metoda**, je čisti pojem, ki se nanaša k sebi samemu; zato je enostavni odnošaj na sebe, ki je **bit. Toda je tudi dopolnjena bit, sebe zapopadajoči pojem, bit kot konkretna, prav tako skoz in skoz intenzivna totaliteta.** O tej ideji je za zaključek treba še pripomniti, da je v njej **logična znanost** najprej dojela svoj lastni pojem... Drugič je ta **ideja še logična, vključena je še v čiste misli, znanost samo božjega pojma.«** (WdL II-376) Enotnost bivajočega kot takega v občem in prvem in bivajočega kot takega v najvišjem in prvem je torej takšna, da poslednje na svoj način utemeljuje prvo in prvo na svoj način poslednje. V čem temelji različnost obeh teh načinov? Oziroma: v čem temelji enotnost bivajočega kot takega v občem in najvišjem? Iz razjasnitve tega vprašanja je odvisno zapopadanje metafizike in filozofije vcbče.

Bit se v zgodovini filozofije različno izreka: kot fizis, logos, en, ideja, energija, substancialiteta, subjektiviteta, volja za moč, materija, delo kot proizvajanje. Vselej pa pomeni bit bivajočnost bivajočega. V odnosu do nje je bivajoče vselej bivajoče biti. Vendar se metafizično mišljenje te diference ne zveda kot diference in je prav zato poenotujoča enotnost ontologije in teologije. Enako kot Hegel, izreka vsa metafizika bit bivajočega kot bivajočnost bivajočega. Bivajočnost se vselej pojavlja v bivajočem, toda kot subjektiviteta je pojavljanje bivajočnosti hkrati njeno pred-stavljanje. Pred-stavljanje je novost novoveške metafizike in neenako v istem metafizike.

Odnos biti do bivajočega in odnos bivajočega do biti je dialektično gibanje. Za Hegla je to gibanje metoda kot duša objektivnosti. Metoda je zanj bivajočnost bivajočega sama in ker zamešuje bit in bivajočnost, je metoda zanj tudi bit. Metoda je skeptični dvogovor med bitjo in bivajočim, med absolutno in prirodno zavestjo: torej preizkušanje, izkustvo. Zato je absolutnost absolutnega v njegovem odtujevanju in ponotranjanju. Odnos bit-bivajoče je zanj subjekt-objekt odnos absolutnega subjekta v njegovi subjektiviteti. Bit je subjektiviteta.

To zamenjevanje biti z bivajočnostjo izhaja že iz zakrivajoče se dvoznačnosti grškega on-a, ki pomeni tako bivajoče kot bivajočno tega bivajočega, bistvo bivajočega, bivajočnost. Bit bivajočega, prisotno prisotnega se razkriva v začetku grške filozofije kot on the on, bivajoče kot bivajoče, bivajočnost. Od tu izhaja tudi metafizika, njeno ločevanje med nadčutnim in čutnim svetom pri čemer velja nadčutni svet kot zaresno bivajoče, bivajočnost, nasproti čutnemu svetu kot samo pojavno bivajočemu. To ločevanje od Sokrata in Platona naprej je samo svojstveno nadaljevanje in vzpostavitev izvorne dvojnosti on-a. Po bistvu je to ločevanje neločevanje biti in bivajočega, biti in bivajočnosti ter daje vse do danes polet ontologiji.

Kaj ja bivajoče? Kaj je bivajoče kot bivajoče — bivajočnost bivajočega?

Bivajoče **je** nekaj, kar **je**. Bivajoče **je** kot takšno samo v odnosu do človeka. Je nekaj, kar se pojavlja v odnosu priroda — človek, pri čemer človek ni nekaj neprirodnega. Človek je priroden. Ima svojo prirodo. Bivajoče je proizvod človeka in prirode: »Delo ni vir vsega bogastva. Priroda je prav tako vir uporabnih vrednosti... kot **delo, ki je sámo le povnanjanje neke prirodne sile...** Buržuji imajo zelo tehtne vzroke, da podtikajo delu n a d n a r a v n o ustvarjalno moč, kajti ravno iz **odvisnosti dela od prirode** izhaja, da mora biti človek, ki nima druge lastnine kakor svojo delovno silo, v vseh družbenih in kulturnih razmerah suženj drugih ljudi, ki so se postavili za lastnike omenjenih pogojev.« (W 19—15).

Marx tu sicer ne govori o bivajočem nasploh, ampak le o bivajočem kot uporabni vrednosti, vendar je razvidno njegovo zapopadanje odnosa priroda — delo (proizvodnja). Človek ni edini vir bivajočega. Bivajoče kot zemljo, nebo, vse stvari, ki jih proizvodnja (duhovno-materialna) »ločuje od njihove neposredne zveze z zemljo«, človek soproizvaja s prirodo. Bivajočnost bivajočega je za Marxa proizvajanje.

Toda: kaj je bit? Prvi grški filozofi so različno odgovarjali na to vprašanje: voda itd. Vsi so vzeli neko bivajoče in ga proglasili za bivajoče kot bivajoče, iz katerega vse izhaja in se vanj vse zbira. To je bilo potem zares bivajoče;

Platon je prvi, ki abstrakcijo ostro loči od čutno-pojavnega sveta in jo hipostazira v nadčutno-nadpojavni svet. Zaresno bivajoče, bivajoče kot bivajoče, bivajočnost bivajočega, postane ideja, ki je abstrakcija stvari in odnosov. Svet idej je nadčutni svet, svet idej je bistvo čutnega sveta: »je« bivajočega. Je to, po čemer bivajoče je to, kar je. Hkrati je ta svet idej bivajoče kot prvo bivajoče ter nanaja v sebi najvisje bivajoče: idejo dobrega. Vsa naslednja metafizika se od tega svojega izvira bistveno ne razlikuje.

Njeno bistvo (čeprav to bistvo ni tisto, kar jo omogoča in uglasa v to, kar je) je v tem, da se preparacija nekega bivajočega kot abstrakcija hipostazira in ontologizira ter se kot taka proglasi za bivajoče kot bivajoče, bivajočnost bivajočega. Pride do izenačitve bivajočnosti bivajočega in biti bivajočega. Med bitjo in bivajočim kot soproizvodom človeka in prirode se dejansko ne razlikuje. Tako bivajoče kot bit v obliki bivajočnosti postajata v zgodovini metafizike čedalje bolj le proizvod, posredno ali neposredno, človekove zvesti.

Medtem ko se pri Platonu bivajočnost se pojavlja v bivajočem, je pri Deskartesu bivajoče že proizvod bivajočnosti, subjekta kot cogita. Medtem ko je pri Platonu resnica še soglašanje subjektivnega predstavljanja in ideje, je pri Descartesu že gotovost subjekta kot subjekta glede jasnosti in razločnosti pred-stavljenega. **Resnica je samogotovost glede na mišljeno proizvedeno.** Hegel ves razvoj konča s tem, da pojavljanje popolnoma izenači s pred-stavljanjem, s proizvajanjem substance kot subjekta in absoluta. **Resnična bit** je sebe samega absolutno misleče mišljenje. Zato Hegel ob pogledu na zgodovino metafizike lahko reče: »Zgodovina, ki jo imamo pred seboj, je **zgodovina mišljenja, ki najdeva samega sebe.«** (Hegel, Vorlesungen über die Geschichte der Phill., Hofi. 1940, I—81)

Filozofija kot metafizika se s Heglom po bistvu konča v smislu njene dopolnitve. Problem odnosa bit-bivajočnost-bivajoče je rešila tako, da je zanjo bit isto kot bivajočnost, ki proizvaja bivajoče in si ga vrača. Bit je bivajočnost kot absolutno mišljenje mišljenja, ki opredeljuje vse bivajoče. Filozofija kot metafizika je torej ideologija.

Njeno isto je sprevrnjenost odnosov. Ker je zanjo odnos ideja, miselna preparacija, ideja pa odnos, zaresno bivajoče, ji neko bivajoče biti postane bit bivajočega. Zavest kot bivajoče je bit in bit kot bit bivajočega je njen predmet. Bit je bivajoče in bivajoče je bit. Zavest kot bit je osnova, iz katere vse izhaja in v katero vse zahaja. Vse dogajanje je zato nujno vase zaprto kroženje, pri čemer je osnova mišljena kot pravzrok, kot prvo, ki je hkrati poslednje in najvišje. Abstrakcija je dopolnjena s tem, da je kot bivjočnost absolutizirana, personificirana in subjektivirana, medtem ko je bit objektivirana in postvarjena, kajti to, kar misli metafizika, da je bit, ni bit, temveč je bivajočnost. Dejanska bit se je metafiziki izmuznila, oziroma: razkriva se ji sprevrnjeno.

(konec prihodnjič)

ČLOVEKOVO DELO IN VZROČNOST

ANDREJ KIRN

V svojem prispevku »Vzročnost in še kaj« (»Zasnove« — Tribuna št. 20/1966) je Tone Stres podal nekaj kritičnih pripomb na moj članek »Jezuit Wetter o sovjetski ideologiji danes« (»Zasnove« — Tribuna št. 18/1966). V pričujočem odgovoru Tonetu Stresu bom poskušal razviti nekaj dodatnih misli o spornih stališčih.

Če sem v svojem prispevku zapisal, da se zrušijo Wettrovi ugovori nasproti materialistični dialektiki, če se teoretično ovrže njegovo pojmovanje vzročnosti, še ne sledi iz tega, »da je nemalokrat korenina nasprotij med nazorom, ki ga zastopa Kirn, in onim, ki ga zagovarja Wetter, različno pojmovano načelo vzročnosti«, temveč sem samo poudaril pomen Wettrovega pojmovanja vzročnosti za njegove očitke marksizmu, za njegov način kritike, kar pa še ne pomeni, da marksisti vidijo v njem korenino nasprotij. Temelj spora ne samo z Wettrovimi pogledi, ampak z religioznimi sploh, vidim v različnem pojmovanju dialektike človekovega dela in človekovih odnosov. Iz tega ne sledi, da ni treba posvetiti pozornost Wettrovemu pojmovanju vzročnosti, ker tudi to je namreč na nek način, posredno, povezano z gornjim, po mojem mnenju, temeljnim spornim področjem.

Delo in vzročnost. Predstava o vzročnosti je vzniknila v človekovem delu in ona se spreminja z vsako novo uveljavitvijo zgodovinskega sistema dela. V začetnih stopnjah nediferenciranega človekovega dela ni bilo prostora za predstavo o enosmerni linearni vzročnosti, ki bi delala razkol med višjimi in nižjimi nivoji bivanja prirode. Homo sapiens v mlajšem paleolitu je še sebe istovetil z živalskim in rastlinskim svetom, sebe še ni izdvajal iz prirode ali celo delal razkol med seboj in prirodo. To trditev, ki predstavlja rekonstrukcijo človeških odnosov do prirode, je mogoče braniti na analizi arheološkega materiala, posebno pa še iz spomenikov njihove umetniške dejavnosti. Tak odnos do prirode se je ohranil še dolgo obdobje v človeški zgodovini. Še grško pojmovanje fizisa ne vključuje samo deviško prirodo, ampak tudi človeka. Če je ta enotnost v začetku temeljila na siromašnosti človekove prakse, pa bo v bodoče temeljila na njenem bogastvu, oziroma na bogatem človeku, bogatega po svojih sposobnostih, odnosih, ki ne bodo opredeljene po razrednih razlikah. Karel Marx prav iz razvoja človekovega dela zaključi: da

a) bo človek vedno bolj dojel prirodo kot svoje anorgansko telo, v kolikor sama priroda ni človekovo telo,

b) da si ne bo več postavljal vprašanj, ki vključujejo priznanje nebitnosti prirode, priznanja bitja nad prirodo in človekom.

V kolikor večjem obsegu bo človek spreminjal prirodo v družben predmet svoje teoretične in praktične dejavnosti, tem bolj nemogoče bo vzpostavljati razkol med človekom in prirodo, kajti šele bogat človek se bo resnično potrjeval kot priroda, ki je neizčrpna v svojih odnosih in pojavih. S preseganjem razredne osnove družbe človek stopa na pot odprtosti, neizčrpnosti, kakršna je tudi priroda, katere potence v vsej njeni brezmejnosti dremljejo v človeku, ker je človek že od nekdaj priroda. Na temelju take družbene prakse tudi ne bo mogla uspevati enostranska predstava linearne vzročnosti, ki vedno pripelje do vprašanja o prvem členu te vzročne verige, o prvem in začetnem vzroku vsega, kar je. Že sodobna znanost in tehnična industrijska praksa ne trpita takih omejenosti. V posamične komplekse avtomatizirane produkcije je človek položil nekatere principe povezanosti svojega organskega telesa z anorgansko prirodo, in če je tako človek s svojo glavo in svojimi rokami do neke mere tehnično modeliral svojo enotnost s prirodo, kako naj potem še dvomi v to enotnost? V tej enotnosti pa se skriva tudi odgovor na vprašanje o človekovem izvoru. Linearna vzročna veriga se ukinja v neizčrpnem medsebojnem učinkovanju in povezanosti in lahko bi rekel, da vsak del prirode obstoji, nastaja ali propada, ker obstojijo, nastajajo ali propadajo »vsi« ostali. Človek bo tudi s svojo prakso ovrgel neutemeljene principe, da višji red biti ne more iziti iz nižjega in to bo njihova najboljša ovržba, toda teoretični misli ni treba leno čakati na ta dokaz bodočnosti, ampak ima že dovolj močne dokaze v sebi sami, v svoji lastni zgodovini. Danes so redki v znanstvenem svetu, ki bi dvomili, da je človek po prirodni poti, brez vmešavanja božanskih sil izšel iz živalskega sveta. Res pa je, da imamo več in prepričljivejše dokaze za zgodovino nastajanja ljudi, ker to zgodovino kot je rekel J. B. Vico delajo ljudje, kot pa za zgodovino prehoda od anorganske snovi k živi snovi, saj v tej zgodovini niso bile prisotne kakršnekoli oblike začetnega človekovega dela. Toda, če smo na enem odseku evolucije odkrili samozadostnost prirodnih sil, nimamo razloga, da bi jim odrekali ta značaj na drugih nivojih. Do tega izhodišča prihaja, čeprav malce pozno, tudi francoski katoliški nevrofiziolog in član častnega komiteja društva prijateljev Teilhard de Chardina, ko med drugim ugotavlja naslednje:

a) »Razvoj je čisto biološki, autoorganiziran proces. Napredki v ekperimentalni embriologiji so jasno pokazali, da se vse dogaja samo od sebe zaradi čisto fizikalno kemičnih mehanizmov« in

b) »Edina racionalna hipoteza o izvoru življenja... je oživitev nežive materije, ki se mora avtomatično izvršiti«... (cit. po Olof Klohru: »Oppositionelle Strömungen im Katholizismus der Gegenwart« — Deutsche Zeitschrift für Philosophie, st. 12/1962 str. 1506).

Očitno je, da je ta katoliški naravoslovec z vso odločnostjo zavrgel tomistični in hkrati Wettrov princip vzročnosti, po katerem ne morejo spontano ali samo od sebe višje oblike izhajati iz nižjih. Tone Stres pa v svoji kritiki niha med tomističnim principom vzročnosti in principom samorazvoja, ker enkrat sprejema tezo, da učinek na nek način, vsaj v možnosti obstoji v vzroku, po drugi strani pa zanika, da bi to lahko veljalo tudi za načelno različne nivoje. Dialektičnemu materializmu Stres neupravičeno podtika naslednjo izenačitev: nastati samo od sebe to je nastati spontano = nastati iz nič. To izenačitev je Stres naprtil marksistom, ker se niso odločili za božjo intervencijo, pri razlagi, kako more biti v posledicah nekaj višjega, kar ni v vzroku. Mislim, da precejšnjo vlogo v tem sporu okoli vzroka in učinka, višjega in nižjega, igra predstava o vzroku kot nekaj homogenega, nerazlikovanega, ne pa kot splet neizčrpnih odnosov, čigar posledice se ne morejo reducirati na nobenega izmed teh odnosov in je to »višje« v posledici rezultat določenih strukturnih spletov odnosov. Moram dodati, da Wetter v svoji knjigi zavrača tudi to možno razlago, češ da se nadmoč učinka nad vzrokom ne more potegniti tudi iz več vzrokov hkrati, ker v rezultatu ne more biti nič drugega kot vsota tega, kar je bilo v posamičnih vzrokih. Ta Wettrova argumentacija se mi ne zdi prepričljiva, ker menim, da gleda na splet vzročnih odnosov kot na mehanično vsoto, ne pa kot na različne načine njihovih povezav, na njihovo različno strukturiranost, ki se ne more predstaviti kot vsota. Za ilustracijo naj navedem primer, kako je kvantna mehanika prišla v spor s pojmi klasične mehanike. V klasični mehaniki je veljalo $pq = qp$ oziroma $pq - pq = 0$, za odražanje kvantnih zakonitosti pa se je postavil nov tip odvisnosti $pq - pq = \sqrt{-1}\,\frac{h}{2\pi}$ oziroma $pq \neq pq$. Tu je očitno kršeno načelo komutativnosti in to je bilo videti paradoksalno s stališča klasične mehanike. (glej A. P. Pozner: O logičnem aspektu ideje komplementarnosti«, Voprosy filozofii št. 2/1966). Če bi k vsebini kvantne mehanike pristopali z Wettrovim formalizmom, bi se morali tej vsebini odreči na ljubo dosedaj formuliranih logičnih — matematičnih principov, namesto tega pa je kvantna mehanika poiskala dva izhoda iz te paradoksalne situacije:

a) sprememba načina, pravil, operiranja s klasičnimi pojmi in

b) izdelava novih, posebnih kvantnih pojmov.

Na začetni etapi je bila bolj mogoča in prikladna prva pot, ki jo je ubral Bohr. Z Stresom se ne bi mogel strinjati o strogi korelaciji med vzrokom in učinkom, čeprav se z njim strinjam, da iz česar koli ne more nastati karkoli. Vzemimo na primer prehod iz ene družbene ekonomske formacije v drugo. Namesto stroge korelacije imamo tu celo vrsto različnih prehodov. Nič drugače ni na naravoslovnem področju, kot kaže večmodalna in kombinatorna logika.

Da se Stres ne more posloviti od enostranske linearne vzročne verige »vzrok posledica« in namesto nje postaviti za izhodišče princip vsesplošnega medsebojnega učinkovanja in povezanosti, se lepo vidi v njegovem zavračanju mojega pojmovanja zgodovinskega odnosa med delom in mišljenjem. Stres sodi po obrazcu klasične logike: nekaj mora biti po času prvo ali delo ali mišljenje. Pri najboljši volji nisem mogel ugotoviti, na kakšni osnovi zaključuje Stres iz moje teze, da sta se mišljenje in delo oblikovala istočasno, da med njima zanikam vzročno zvezo, saj to bi pomenilo, da se odrekam obči marksistični tezi, da sta družbeni delovni proces in jezik odigrala odločilno vlogo pri nastanku zavesti, saj kako naj odigrata to vlogo, če pa nista v nobeni vzročni zvezi z mišljenjem.

Ko Stres trdi, da moji navedeni primeri prioriteto mišljenja ne tajijo, ampak zahtevajo, je točno in ne vem zakaj je treba stvari ponavljati, ko iz mojih misli jasno izhaja, da se te stvari morajo ločiti, ko se je mišljenje že oblikovalo. Dejstva kažejo, da človek ne more izvršiti artikulirane, toda nesmiselne glasove, če ni že prej dobil zavest. Moji primeri pa ne govorijo o taki prioriteti mišljenja, ki jo Stres želi: da je mišljenje lahko obstajalo pred zgodovinskim pojavom človekovega dela. Če Stres priznava, da je iz mojega teksta lahko razbral pristno Wettrovo pojmovanje vzročnosti, bi lahko tudi razbral, da pri mojem izrazu drug red biti gre za takšno drugo različnost, med katero je možno uvesti kriterij višjega in nižjega, ne pa za take, kjer to ni mogoče, ker namreč res »drug red biti« še ne vključuje nujno »višji ali nižji red biti, kot velja obratno, in zato v tem primeru njegova kritika ne zadene v črno.

Sicer pa to načelno razpravljanje med delom in mišljenjem postaja dolgočasno in verbalistično, če se ne teži k predstavitvi konkretne zgodovinske poti. Take vede kot genetična psihofiziologija, klinična nevrologija, patologija, arheologija idr. so nakopičile dovolj dejstev, da na njih pokaže svojo moč kritični dialektični um. Nastanku človekovega zavestnega dela je predhodilo živalsko »delo« v obliki sistema instinktivnih reakcij in prvega signalnega sistema. Kako se je oblikoval konstanten tip teh reakcij, pa je treba iskati odgovor v formiranju genetične informacije, če se že izrazim v jeziku kibernetike. A. N. Kolmogorov je nedavna izrazil zanimivo hipotezo, da je logično mišljenje vzniknilo v veliko bolj kasnih stopnjah razvoja človeka, kot pa se je dosedaj predpostavljalo, da se je človek od samega začetka odlikoval z abstraktnim — logičnim mišljenjem. Možno je, da se Kolmogorov moti, toda njegova misel se muči z realnim problemom, kako se struktura instinktivne dejavnosti lomi v elemente zavestnega človekovega dela. B. F. Poršnev pa naprimer trdi, da ves nižji paleolit lahko izhaja brez hipoteze o lovu in da je to hipotezo narekovala samo želja videti ljudi v teh črednih visokoorganiziranih primatih. Ne vemo tudi, če je vsak Neandertalec konstantno izdeloval orodje, ali pa je to delal samo pod učinki redkih bioloških stimulusov. Neskončno je še takih in podobnih problemov, čigar rešitev, bo vnesla vse več svetlobe v osnovne marksistične teze o nastanku zavesti. Mislim, da velja za oba, tako zame kot za Stresa, da če bova hotela bolj plodno lomiti kopja okoli sporних problemov, morava bolj globoko študirati stvarno pot človekovega zgodovinskega razvoja.

BIT IN BIVAJOČE

Pod bitjo si mislim enotnost različnosti in enotnosti bivajočega, sicer pa katerokoli bivajoče že samo nosi na sebi opredelitve različnosti in enotnosti, ker če bivajoče ne bi bilo različno od drugega bivajočega, ne bi bilo bivajoče.

Čim rečem bivajoče nujno predpostavljam množtvo bivajočega, a hkrati tudi njihovo enotnost, saj je bivajoče vsaj v tem odnosu do drugega bivajočega da sta oba bivajoče. Ne bi se strinjal z načinom izražanja, da neko bitje (čeprav mislim, da je bivajoče širši pojem od bitja) realno eksistira po eksistenci, kot to trdi Stres, ker lahko zavede v zmotno predstavljanje, da obstoji neka čista bit, eksistenca, na kateri participirajo vse posamične stvari, pojavi odnosi, ali, govorjeno še bolj splošno, bivajoče. Bivajoče ne obstoji zahvaljujoč neki eksistenci, ampak ker obstoji množtvo bivajočega v njegovi enotnosti. To enotnost vidim v tem, da je množtvo bivajočega v medsebojnih odnosih. Pod samoohranitvijo bivajočega kot bivajočega menim dejstvo, da ob vsem spreminjanju, nastajanju, propadanju bivajočega, še vedno ostaja neizčrpnost bivajočega, ne pa da bi pri tem bivajoče sploh izginilo Če bi isto bit imela vsa bivajoča, ali rečeno drugače, da obstojijo popolnoma enaka bivajočnosti, ljudje, ki tudi spadajo v bivajoče sploh ne bi mogli govoriti o enakosti, ker ne bi mogli v odnosu ničesar ugotoviti da so enaka. Govorjenje o enakosti že predpostavlja razliko in obratno. Ko Stres najprvo potegne iz mojega izraza »moment samoohranitve bivajočega kot bivajočega« dva možna načina razlaganja, med katerima pa ne vidim razlike, se potem svobodno odloči, da mi pripiše eno izmed teh interpretacij, namreč, da skušam »pojmovati materijo, ki ima vsa numerično isto bit in bi se ta pri spremembah mogoče »selila« od enega bivajočega k drugemu.« Ne vidim utemeljenosti v Stresovem razlikovanju med imeti »numerično isto bit« in eksistiranjem enega bitja. Kako je možno združiti numerično isto bit s spremembami? Če ima vse bivajoče isto bit, na isti način eksistira, potem ni razlik in obstoji samo eno, toda že samo govorjenje o enem pa predpostavlja množtvo. Kakorkoli obračamo te kategorije na dan prihaja neizprosna dialektika, ki ne trpi enostranskih ali — ali. Ker Stres izenačuje bitje in materijo in trdi da »Bitje, ki mu eksistenca pripada po bistvu, je eksistenca sama, čista bit« zaključi, da materija ne more biti sama sebi zadostna, ali kot pravi on ne more imeti svojo bit po svojem bistvu, ker v tem primeru materializem preneha biti materializem. Že govorjenje je čisto logično protislovno, ker je ta bit toliko nečista, da že vsebuje atribut čistosti. Materija ne obstoji po svojem bistvu, ampak eksistira na način samozadostnosti. Je to njeno bistvo, absolutna resnica? Mislim, da materija kaže še dovolj drugih resnic in da je mogoče ta resnica med vsemi najbolj siromašna in da v bodoče, ko bo izginil ta spor okoli samozadostnosti človekovega anorganskega telesa, se ljudje tudi ne bodo ukvarjali s takimi malenkostmi.

DOKAZOVANJE SAMOZADOSTNOSTI MATERIJE IN BOGA

Obe vrsti dokazovanja izvirata iz odtujene in nerazvite človekove prakse. Dokazovanje materialnosti sveta predpostavlja, da smo temu najprvo dali nezaupnico, da smo ga s svojim dvomom najprvo spremenili v nematerialni svet, nato pa se trudimo dokazovati njegovo nasprotje. Pri takem dokazovanju sebe spreminjam v teologa, nato pa si skušam dokazati, da to nisem. Isto dela moj sobesednik teolog, samo z druge strani. On pa najprvo boga poniža do privida in si potem dokazuje, da to ni privid, ampak najbolj samozadostna realnost, eksistenca. Spekulativna, odtujena pot takšnega mišljenja je očitna. Menim, da so tovrstna dokazovanja bolj primer nekritične ideologije kot pa kritične refleksije. Pri takšni ideologiji ne izhajam iz pozitivne predpostavke neodtujene človekove prakse, ki v vsakem trenutku predstavlja sama očiten dokaz samoproizvajanja človeka in s tem prirode, ampak je še moje izhodišče odtujenost človeka k človeku in človeka k prirodi. Neopozitivizem je ne samo tovrstne rezultate, ampak že sama vprašanja proglasil za nesmiselne. Marksisti so daleč od tega, da bi tako postopali z njimi in ne reducirajo te probleme na vprašanja smiselnih stavkov, ampak na problem, kako človek živi, izraža svoje življenje. Pozitivisti so samo na svoj način zaslutili ideologično naravo teh vprašanj, ne da bi videli njihov izvor in njihovo pot ukinjanja. Tovrstna vprašanja ni mogoče odpraviti na pozitivističen način s perfektnim sistemom gramatičnih in logičnih pravil.

KONČNOST IN NESKONČNOST VESOLJA

Kaj hoče reči Stres, ko k mojemu oziroma Klausovemu zavračanju filozofskih posledic zakona termodinamike (in po mojem mnenju v prvi vrsti ne filozofskih posledic, temveč fizikalnih, ker če bi bile samo prve, ne bi bilo tako pomembno) na kratko pripomni, da to niso dokončni izsledki znanosti(?), to se pravi, da so bili predstavljeni kot dokončni, dogmatizirani, ne pa kot ena izmed solidnih argumentacij, za katero je treba potrošiti malo več napora kot Stres, da bi jo ovrgel. Stres je ta posel prepustil skopim izjavam Lincolna Barnetta in R. Ophenheimerja, toda izkazalo se bo, da ta dva ne govorita tisto nasproti marksistično mislečim naravoslovcem, kar Stres od njih pričakuje. Stresovo navajanje misli omenjenih znanstvenikov ima smisel če bi v marksizmu teza o neskončnosti, samozadostnosti, neustvarljivosti vesolja izključevala tezo o njegovem razvoju, zgodovinskosti, da je on nenehno v procesu. V abecedi marksizma pa je znano, kako je Engels visoko ocenil Kant-Laplasov razvojni nauk o nastanku našega sončnega sistema. Misli obeh znanstvenikov, ki jih navaja Stres, samo dokazujejo, kako vedno več naravoslovcev osvaja dialektično zgodovinsko gledanje na prirodne procese. Oppenheimer ima zato prav, ko ugotavlja, da ni slučajno, »če srečamo v današnji kozmogoniji Heraklita in Parmenida,« dva stebra antične grške dialektike. Če bi na primer tudi sprejeli tako hipotezo, da se je vesolje začelo razvijati od enega zbitega atoma, še ni nobenega razloga za trditev, da je ta atom ustvaril bog.

(nadaljevanje prihodnjič)